

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

“Облік і аудит розрахунково-кредитних операцій”

Виконав: студент IV курсу, групи ОО-42
Спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
Дудій Богдан Володимирович

Керівник : Банашкевич Т.П.

Рецензент : Ємець О.І.

Івано-Франківськ – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Теоретичні основи обліку і аудиту розрахунково-кредитних операцій	
1.1. Поняття “розрахунково-кредитні операції” та їх значення у діяльності підприємства.....	7
1.2. Класифікаційні групи розрахунково-кредитних операцій як об’єктів обліку та аудиту.....	15
1.3. Нормативно-правове забезпечення обліку та аудиту розрахунково-кредитних операцій підприємства	23
РОЗДІЛ 2 Методичні засади обліку розрахунково-кредитних операцій	
2.1. Методика обліку розрахунків з дебіторами підприємства...	32
2.2. Методика обліку кредиторської заборгованості підприємства.....	40
2.3. Напрями вдосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій	48
РОЗДІЛ 3 Аудит розрахунково-кредитних операцій та система управління ними	
3.1. Організаційно-методичні основи аудиторської перевірки розрахунково-кредитних операцій підприємства	58
3.2. Внутрішній аудит розрахунково-кредитних операцій підприємства	66
3.3. Система управління розрахунково-кредитними операціями підприємства	73
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження “Облік і аудит розрахунково-кредитних операцій” зумовлена вивченням даного питання в контексті сучасних умов господарювання та надшвидкої зміни нормативно-правової бази, а також їх ролі в процесі діяльності підприємства. Організація обліку розрахунково-кредитних операцій має суттєве значення для суб’єктів господарювання будь-якої галузі та форми власності. Наслідки такого процесу прямим чином впливають на фінансову стійкість підприємства, базу оподаткування, виконання плану доходів та витрат і, як результат, на досягнення стратегічної мети розвитку в умовах сучасного ринку та забезпечення конкурентоспроможності, прибутковості в процесі господарської діяльності.

Організація розрахунково-кредитних стосунків вимагає безухильного дотримання фінансової дисципліни, вчасної сплати боргів із зобов’язань та забезпечення своєчасного отримання коштів за реалізовану продукцію та надання послуг. Затримка розрахунку за одержані матеріальні цінності або несвоєчасне надходження коштів за реалізовану продукцію та надання послуг сприяє фінансовим труднощам у веденні господарства підприємств.

В умовах сучасної ринкової економіки бухоблік є особливо важливим інструментом ефективного управління виробничими та комерційними структурами, механізмом контролю за раціональним й економічним використанням заборгованості з ціллю досягнення комерційного успіху та виконання фінансових зобов’язань перед державою та контрагентами. Без даних бухгалтерського обліку про наявність розрахунково-кредитних відносин нема можливості здійснити об’єктивну аналітику результатів господарської діяльності.

Наукові вивчення окремих аспектів в частині обліку і аудиту розрахунково-кредитних операцій підприємств в Україні в основному

обмежуються теоретичними визначеннями та узагальненнями, хоч останнім часом появляється все більше практичних розробок по даній темі. Оцінка наукової літератури свідчить, що загальна сутність та особливість класифікації розрахунково-кредитних операцій підприємства – пріоритетний напрямок багатьох традиційних досліджень Ф.Ф. Бутинця, Г. В. Власюка, С.Ф. Голова, Л. В. Городянської, Т. М. Кондрашова, Ю. Д. Малярєвського, Н. П. Мельникова, О.М. Петрука, А. А. Пронишина, К. С. Сурніної, Н. М. Ткаченко та ін.

Метою роботи є дослідження, систематизація, закріплення та розширення теоретичних основ та практичних навичок по організації та методики обліку і аудиту розрахунково-кредитних операцій підприємства.

Реалізація головної цілі дослідження зумовило вирішення в процесі дослідження таких завдань:

- з'ясувати теоретичні аспекти розрахунково-кредитних операцій та їх значення в діяльності підприємства;
- дослідити класифікаційні групи розрахунково-кредитних операцій як об'єктів обліку та аудиту;
- провести аналіз нормативної бази регулювання розрахунково-кредитних операцій підприємства, їх обліку та аудиту;
- проаналізувати методику обліку розрахунків з кредиторами підприємства;
- дослідити методику обліку розрахунків з дебіторами підприємства;
- дослідити напрями вдосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій;
- проаналізувати організаційно-методичні основи аудиторської перевірки розрахунково-кредитних операцій підприємства;
- дослідити можливість внутрішнього аудиту розрахунково-кредитних операцій підприємства;
- дослідити систему управління розрахунково-кредитними операціями

підприємства

Об'єктом дослідження є процес облікового забезпечення та аудиторської перевірки розрахунково-кредитних операцій, які утворюються в процесі діяльності підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і прикладних засад облікового процесу та аудиту розрахунково-кредитних операцій господарюючого суб'єкта.

Для вирішення поставлених при написанні роботи завдань, а також отримання достовірних із прикладним значенням висновків та результатів дослідження, при написанні випускної роботи застосовано загальнонаукові та специфічні методи: системного підходу – визначались зміст та сутність досліджуваних категорій; аналіз – за його допомогою проведено поелементне розкладання предмета дослідження (розрахунково-кредитні операції); синтез – досліджувані питання розкривалися із врахуванням цілісності предмета; спостереження – при систематичному та цілеспрямованому вивченні методики обліку та аудиту розрахунків із дебіторами та кредиторами; дослідження документів та реєстрів обліку за формою і змістом – перевірялась їхня інформаційна єдність і правильність оформлення відповідно до стандартів; табличний – для наочного відображення опрацьованої та висвітленої у публічний доступ інформації.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-законодавчі акти, Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, видання періодики, монографії, статті, облікові роз'яснення а консультації, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності, первинні документи та облікові реєстри з розрахунково-кредитних операцій, фінансова та статистична звітність підприємства.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків,

списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 87 сторінок друкованого тексту, в тому числі 7 таблиць, 12 рисунків. Список використаних джерел складається із 61 найменувань. Робота містить 18 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ І АУДИТУ РОЗРАХУНКОВО-КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

1.1. Поняття “розрахунково-кредитні операції” та їх значення у діяльності підприємства

У сучасних умовах господарювання підприємства під час своєї діяльності вступають у розрахунково-кредитні взаємини з іншими підприємствами, організаціями та особами. Ці розрахунково-кредитні стосунки пов’язані з формуванням основних засобів і оборотних коштів, наданням послуг та реалізацією виробленої продукції, розподілом прибутку, розрахунками з фінансовими органами та відповідними органами соціального страхування і забезпечення. Зокрема, між підприємствами та окремими особами можуть також відбуватись розрахунково-кредитні відносини (доприкладу, для отримання кредитів на індивідуальне житлове будівництво і господарське призначення, виконання різних доручень з видачі засобів під звіт).

В умовах господарювання та ринкових умовах наявність значних розмірів дебіторської чи кредиторської заборгованості на підприємстві по-різному впливає на його стан. Висока дебіторська заборгованість знижує ліквідність активів, негативно впливає на платоспроможність підприємства, а також відволікає зайві грошові кошти. Так за товари, роботи, послуги, що надані покупцю з відтермінуванням платежу, підприємство-продавець по закінченню звітного періоду повинен сплатити державні податки, розрахуватись за орендну плату, матеріали, виплатити заробітну плату працівникам, тощо. Якщо оплата за надані товари вчасно не надходить, то підприємство вимушене перетворювати власні високоліквідні активи у грошові кошти для здійснення розрахунків із зобов'язань та запобігання банкрутства.

В той же час, перевищення норм кредиторської заборгованості здійснює прямий вплив на стан підприємства, оскільки показує стан його неплатоспроможності. Тому правильна організація обліку дебіторської та кредиторської заборгованості впливає на ефективне управління її розмірами і термінами на підприємстві та підвищення контролю за своєчасними розрахунками.

Приймаючи рішення, керівник зобов'язаний думати про його наслідки, фундаментом для цього є бухгалтерські дані. Вся суть цього питання полягає в тому, що від реального стану необхідно перейти до бажаного. Облік розрахунково-кредитних операцій виконує роль ваг, на яких вимірюються матеріально-грошові відносини підприємства з іншими суб'єктами господарювання.

Розрахунково-кредитні операції – платежі підприємств, підприємців та інших фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги) і за операціями, що прямо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, виконаних робіт, наданих послуг) та іншого майна.

Взаємовідносини між підприємствами, установами та організаціями, а також між такими і населенням, несуть характер грошових розрахунків. Ці взаємовідносини базуються на використанні грошей. В той же час підприємство є постачальником продукції, товарів, робіт та послуг для однієї сторони та покупцем для іншої. Правильна організація і побудова обліку розрахунково-кредитних взаємовідносин між підприємствами відіграє велике значення, тому що забезпечує швидке завершення кругообігу оборотних коштів, перетворення їх з товарної форми в грошову, створює необхідні умови для безперервної оплати придбаних товарно-матеріальних цінностей.

Організація розрахунково-кредитних відносин потребує безухильного виконання фінансової дисципліни, вчасної сплати боргів по зобов'язаннях і забезпечення своєчасного отримання засобів за реалізовану продукцію та

надання відповідних послуг. Не вчасна оплата за отримані матеріальні цінності чи несвоєчасне надходження засобів за реалізовану продукцію, надання послуг тягне за собою виникнення фінансових труднощів в процесі господарювання підприємств.

Під час організації системи розрахунково-кредитних операцій потрібно враховувати вимоги максимального наближення моменту здійснення платежу та моменту отримання продукції, товарів, надання послуг, недопущення виникнення необґрунтованої кредиторської заборгованості, як найбільшої економії платіжних коштів для розрахунків та необхідності забезпечення максимального контролю за використанням грошових коштів.

Основними завданнями розрахунково-кредитних операцій є:

- Безухильне дотримання діючого порядку застосування безготівкових розрахунків;
- своєчасне та правильне оформлення всіх документів;
- контроль за дотриманням форм розрахунків, прописаних у договорах із покупцями та постачальниками;
- забезпечення вчасних розрахунків з дебіторської та кредиторської заборгованості для уникнення простроченої заборгованості;
- суцільний контроль за наявністю, рухом і збереженням грошових коштів, за розрахунковою і платіжною дисципліною;
- вчасне та правильне документальне оформлення руху грошових коштів і розрахунків [8, с. 355].

Отже, розрахунково-кредитні операції обслуговуються готівковим і безготівковим грошовим обігом. Вони виникають в момент розриву в часі між подіями надання послуг (нарахування зобов'язань) та здійснення оплати за такі.

У бухгалтерському обліку розрахунково-кредитні операції є об'єктом обліку, по-перше, це проведення платежу до, одночасно чи після одержання товарів, робіт, послуг (як динамічний процес) і, по-друге, заборгованість між

суб'єктами такого типу відносин – як статичний стан [1].

Завданнями обліку розрахунково-кредитних операцій є:

- дотримання встановлених правил таких відносин;
- своєчасне документальне оформлення відповідних операцій;
- своєчасне та достовірне ведення аналітичного і синтетичного обліку відповідних розрахунків і кредиторської заборгованості.

Об'єктом розрахунково-кредитних відносин є певні дії, що здійснюються суб'єктами цих правовідносин, наслідком яких є здійснення платежу шляхом переказу певної суми грошових коштів з рахунку платника на рахунок отримувача на підставі оплатності та еквівалентності товарних відносин [8, с. 688].

Отже, розрахунково-кредитні операції можна визначити як правовідносини суб'єктів цивільного обороту, об'єктом яких є відповідні правові дії, направлені на виконання грошового зобов'язання методом сплати певної грошової суми готівкою або зарахування її в безготівковій формі на визначений суб'єктом відповідний рахунок.

В Додатку А подано різні визначення терміну “розрахунково-кредитні операції”. Трактуювання, що наводять автори можна розглядати, як за спільними, так і за відмінними ознаками (табл 1.1).

Таблиця 1.1

Чинники терміну “розрахунково-кредитні операції”

№	Ознака Автор	Сутність	Напрям використання	Кінцевий результат
1	Закон України [14]	+	+	+
2	К.С. Сурніна [47]	+	-	-
3	К.О. Музиченко [29]	+	+	+
4	Власне визначення	+	+	+

Проаналізувавши визначення та сутність поняття терміну розрахунково-

кредитні операції, варто сформулювати інше визначення: розрахунково-кредитні операції – це дія, що спрямована на приймання від покупця, що надає певні послуги, готівкових коштів, платіжних чеків, платіжних карток, тощо необхідних для функціонування підприємства.

Таке визначення узагальнює окреслені підходи до визначення розрахунково-кредитних операцій та, протилежно до існуючих, містить суть, напрям використання та кінцевий результат. Це формулювання поняття може бути застосоване вченими-економістами для майбутніх досліджень в сфері розрахунково-кредитних операцій як теоретичне трактування.

Грошові розрахунково-кредитні операції є невід’ємною частиною господарської діяльності кожного суб’єкта господарювання чи підприємця. Відрізняються можуть тільки об’єми операцій, що проводяться у готівковому та безготівковому розрахунках. І для тих, і для інших, у будь-якому разі, завжди актуальним буде питання організації та здійснення грошових розрахунків [8, с. 153].

Від правильної організації грошових розрахунково-кредитних операцій у повному обсязі залежить оперативність їх здійснення, і як наслідок і фінансовий стан суб’єктів господарювання. Організація грошових розрахунково-кредитних операцій базується на таких принципах:

- вільний вибір установи банку для відкриття поточних рахунків;
- грошові кошти підприємств підлягають обов’язковому зберіганню на поточних, депозитних та інших рахунках у банківських установах;
- вільний вибір способів розрахунків і платежу;
- здійснення платежів у межах наявних на рахунку коштів;
- списання коштів за дорученням власника рахунку;
- дотримання установлених законодавством правил;
- всі розрахунки та платежі підприємства повинні відбуватись згідно документів, передбаченими правилами розрахунково-кредитних операцій

(паперових чи електронних) [52, с. 67].

Оскільки розрахунково-кредитні відносини як правило призводять до виникнення чи погашення зобов'язань, доцільним буде також проаналізувати значення і таких понять як “розрахунки з дебіторами” та “розрахунки з кредиторамі”, що є складовими поняття “розрахунково-кредитні операції”. Ці поняття мають протилежні значення, оскільки дебіторська заборгованість (Додаток Б) виступає для господарюючого суб'єкта як розрахунки, а саме юридичні чи фізичні особи є винними підприємству, а кредиторська заборгованість (Додаток В) – як заборгованість, що є зобов'язаннями підприємства перед іншими суб'єктами господарювання.

Деякі вітчизняні науковці представляють дебіторську заборгованість як неоплачені фізичними та юридичними особами товари (роботи, послуги) чи вилучені кошти з обороту підприємства, що мають документальне підтвердження, що надає право на одержання боргу у вигляді грошових коштів, їх еквівалентів чи інших активів. На практиці розрахунки з дебіторами розглядаються як складовий елемент активів, який утворюється в ринковому механізмі на підставі договорів постачання та продажу.

Управління дебіторською заборгованістю дає можливість підприємству ефективнішого використання фінансових ресурсів, зменшення можливості збільшення безнадійних боргів і забезпечення зростання інвестиційних можливостей підприємства.

В управлінні дебіторською заборгованістю потрібно:

- 1) слідкувати за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості (сильне перевищення дебіторської заборгованості створює небезпеку щодо фінансової стійкості підприємства);
- 2) по можливості залучати більшу кількість покупців для зменшення ризику неплатоспроможності одного або кількох великих покупців;
- 3) здійснювати контроль за станом розрахунків з покупцями при

відстроченій (простроченій) заборгованості;

4) застосовувати метод надання знижок при довгостроковій оплаті та інше.

Термін зобов'язання – дещо ширший, ніж кредиторська заборгованість. Кредиторська заборгованість – це найзначніша частина зобов'язань підприємства, до яких входять довгострокові і поточні зобов'язання. Кредиторська заборгованість – це тимчасово залучені грошові кошти суб'єктом у власне користування, що належать до повернення юридичній або фізичній особі [47, с. 58]. Кредиторська заборгованість відображає вартісну оцінку фінансових зобов'язань підприємства перед різними суб'єктами економічних взаємовідносин.

Отже, кредиторська заборгованість має подвійну юридичну природу:

- як частина майна на праві володіння вона належить підприємству, чи навіть праві власності щодо отриманих позичених грошей чи речей, визначених родовими ознаками;

- як об'єкт зобов'язувальних правовідносин: борги підприємства перед кредиторами на витребування або стягнення визначеної частини майна.

На підприємстві необхідно здійснювати постійний контроль над станом кредиторської заборгованості з таких напрямків:

- встановлення всіх контрагентів, яким підприємство заборгувало;
- строки тривалості зобов'язання;
- розмір боргових зобов'язань сумарний та за кожним контрагентом;
- динаміка в розмірі зобов'язань за періодами її існування (зменшення, збільшення).

Основними причинами виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості є:

- невідповідність обсягу грошових коштів, що повинен відповідати визначеному обсягу продукції;

- надто низька платіжна дисципліна контрагентів;
- зменшена платоспроможність підприємства внаслідок нестачі грошових коштів;
- відсутність інвестиційних накопичень;
- недосконала політика повернення дебіторської заборгованості і оплати кредиторської;
- необґрунтована та недоброякісна проведена оцінка дебіторської та кредиторської заборгованостей тощо.

Отже, у бухгалтерському обліку під розрахунково-кредитними операціями розуміється:

1) оплата іншим фізичним та юридичним особам за отримані від них товари, роботи, послуги, працю та інші матеріальні і нематеріальні активи методом перерахунку або видачі готівки, виконання робіт або надання послуг, передачі товарів, права власності на акції, облігації чи частки статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства;

2) отримання від фізичних та юридичних осіб товарів, робіт, послуг, результатів праці, акцій, облігацій чи частки статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів на правах покупця, засновника тощо;

3) отримання від фізичних та юридичних осіб коштів, товарів, робіт, послуг, облігацій, акцій або частки статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів в порядку оплати переданих товарів, робіт, послуг та інших матеріальних і нематеріальних активів;

4) надання готової продукції, товарів, виконання робіт або послуг, передачі право власності на акції, облігації чи частку статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів на правах постачальника (підрядника) іншим фізичним юридичним особам.

1.2. Класифікаційні групи розрахунково-кредитних операцій як об'єктів обліку та аудиту

У умовах сьогодення розрахунково-кредитні відносини мають важливу роль, а саме за їх допомогою забезпечується сталий розвиток суб'єктів господарювання різних рівнів розвитку та соціально-економічний рух економіки в цілому. Класифікацією розрахунково-кредитних операцій уможлиблюється застосування інструментів по відношенню до управління. Розрахунково-кредитні операції є важливим інструментом регулювання економічних відносин між суб'єктами господарювання, а також необхідним та, можливо, навіть невід'ємним елементом процесу розширеного формування, відтворення, розподілу (перерозподілу) суспільного продукту[47].

Організацією розрахунково-кредитних операцій є їх здійснення записом (переказуванням) коштів з рахунка платника коштів (покупця) на рахунок отримувача коштів (постачальника) або заліком взаємних розрахунків продукції між покупцем і постачальником.

Основу побудови бухгалтерського обліку, а саме розрахунково-кредитних операцій визначає їх класифікація. Об'єктом класифікації є достатньо широке поняття, тому класифікація розрахунково-кредитних операцій може відбуватися за багатьма ознаками (рис. 1.1.).

Розберемо більш детально класифікаційні ознаки та складові розрахунково-кредитних операцій.

За формою розрахунково-кредитні операції поділяються:

а) на готівкові. Розрахунки готівкою – це платежі готівкою фізичних осіб та підприємств між собою за реалізовану продукцію, товари, здійснені роботи, а також за операції, що безпосередньо не зв'язані з реалізацією продукції (товарів, послуг) та інших активів. Такі розрахунки (готівкові) здійснюються, в основному, з каси підприємств, установ, організацій [5, с. 142]. Готівкова форма

розрахунків використовується при обслуговуванні населення – виплата заробітної плати, дивідендів, матеріального заохочення, пенсій, грошової допомоги. Одержуючи грошові доходи, населення витрачає їх на купівлю продуктів харчування, товарів, оплачує послуги та здійснює інші платежі.

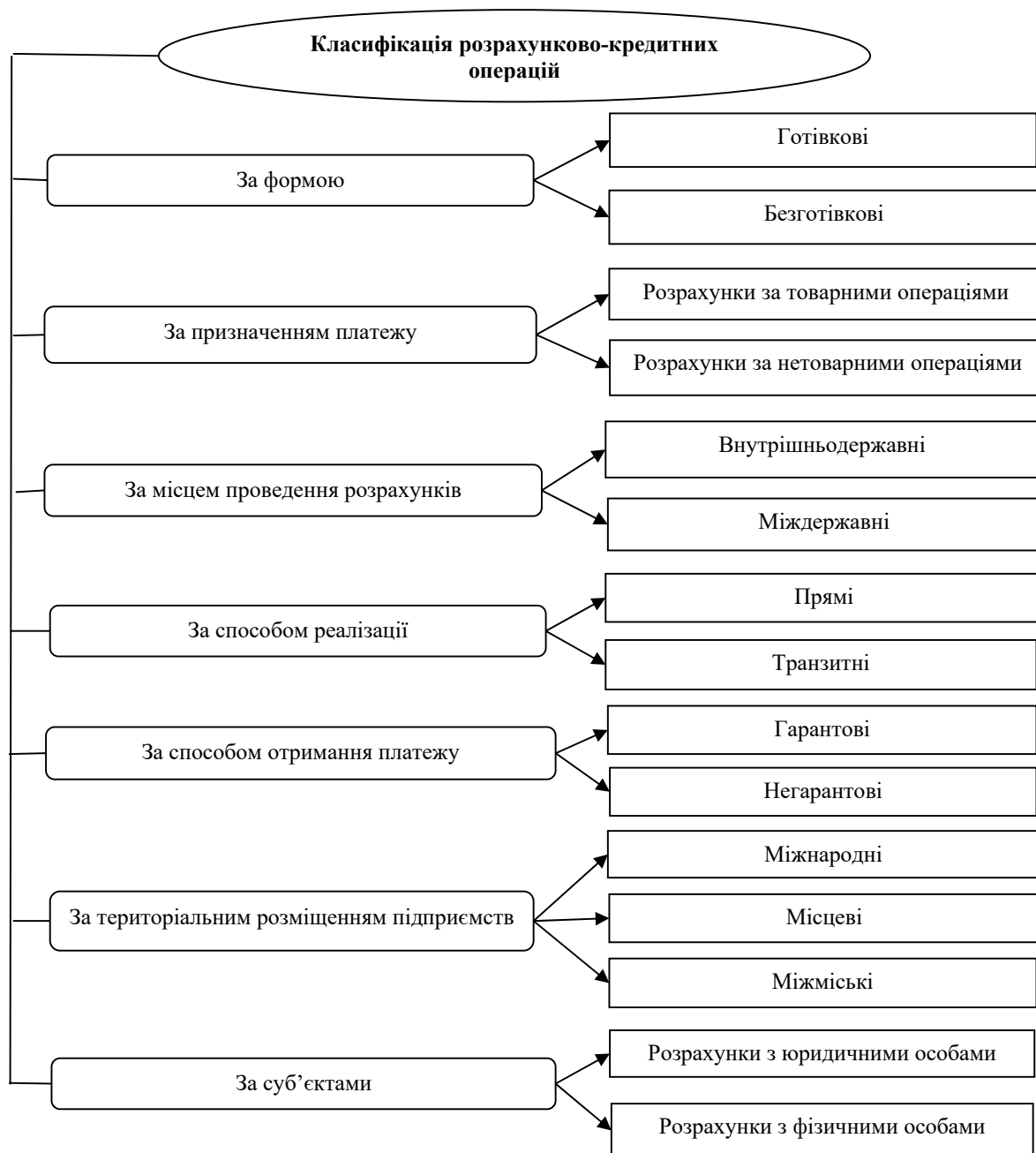

Рис. 1.1. Класифікація розрахунково-кредитних операцій.

б) на безготівковій. Суть безготівкової форми розрахунків в тому, що платежі за товари і послуги, а також будь-які інші перерахування відбуваються не готівкою, а перерахунком грошових коштів з рахунка платника на рахунок постачальника чи одержувача коштів відповідною банківською установою.

Готівкові розрахунки можна поділити на два види розрахунків:

- коли готівка безпосередньо переходить у готівку;
- і випадки, коли готівка перетворюється у безготівкові кошти.

Безготівкові розрахунки, відповідно, теж мають дві форми:

- а) коли безготівкові гроші прямують у безготівкові;
- б) коли безготівка перетворюється у готівку.

Розрахунки відбуваються готівкою чи шляхом безготівкових перерахувань через банківські установи, але завжди це грошова форма.

У господарському обігу місце застосування готівки обмежена. Готівкові гроші використовують як правило при розрахунках з працівниками підприємств – виплата заробітної плати, допомоги, пенсій, а в деяких випадках – при розрахунках за товари та послуги.

Між підприємствами, установами, організаціями та ланками фінансово-кредитної системи розрахунки відбуваються як правило в безготівковій формі через установи банків. Така форма розрахунків призначена для заміни готівкових грошей у платіжному обороті [21, с. 198].

Безготівкові розрахунки відбуваються в різних формах, які пов'язані з застосуванням різних видів розрахункових документів. Розрахунковий документ – це належно оформлений документ на переказ грошових коштів. Розрахункові документи складає постачальник або платник, а в деяких випадках – банківська установа. Застосовуються відповідні форми безготівкових розрахунків (це залежить від форми розрахункового документа), а саме:

- установами;
- платіжними дорученнями

- платіжними вимогами-дорученнями;
- векселями;
- акредитивами;
- розрахунки за інкасовими дорученнями (розпорядженнями) [23].

У безготівкових розрахунково-кредитних стосунках як покупцям, так і постачальникам потрібно дотримуватись таких принципів:

1) Клієнти повинні обирати банківські установи для збереження грошових коштів та форми безготівкових розрахунків самостійно.

2) Розрахунки, в основному, потрібно здійснювати одразу після відвантаження (відпуску) товарів, надання послуг чи одночасно з ними.

3) Платежі повинні відбуватися через банківські установи та під їх контролем тільки за наявності необхідних коштів у платника та за його розпорядженням чи існуючого права на отримання банківського кредиту.

4) Грошові кошти повинні використовуватися тільки за цільовим призначенням.

5) Розрахунки здійснюються тільки за умов наявності розрахунково-платіжних документів типової форми [35, с. 37].

Між готівковою та безготівковою формою розрахунків є тісний зв'язок. Так, отримуючи виручку за реалізовану продукцію в безготівковій формі, підприємство має одержати в установленому порядку в установі банку готівку для виплати заробітної плати, на господарські потреби, покриття різних витрат, тощо. В такому разі гроші, що надходять в безготівковій формі, можуть бути одержані в банку в готівковій формі.

Підприємства сфери обслуговування населення, торгівлі, виконуючи замовлення, надаючи послуги, реалізуючи товари, отримують плату за це, в основному, готівкою. В той же час їхні розрахунки з постачальниками, фінансово-кредитними установами, цільовими фондами як правило відбуваються в безготівковій формі.

Віддають перевагу, в основному, безготівковим грошовим розрахункам. Це пояснюється тим, що при використанні безготівкових розрахунків відбувається значна економія витрат на їх здійснення. Установи банків сприяють застосуванню безготівкових розрахунків, у них також зацікавлена держава – не тільки з огляду економного витрачання коштів, а й зі сторони вивчення, контролю та регулювання грошового обороту.

Організація безготівкових розрахунків має суттєво сприяти вирішенню таких завдань:

- підвищення відповідальності підприємств за вчасне та в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями;
- зміцнення комерційного розрахунку на підприємстві;
- зміцнення договірної дисципліни;
- прискорення обігу оборотних коштів.

Розрахунково-кредитні операції в залежності від призначення платежів поділяються на:

1) За товарними операціями – стосовно оплати за отриману продукцію, придбання товарно-матеріальних цінностей та отриманих послуг, реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг, з оплати отриманої продукції, придбання товарно-матеріальних цінностей та отримання послуг. Вони складають переважну частку всього грошового платіжного обороту в державі та обслуговують поточну фінансово-господарську діяльність господарюючих суб'єктів. Від організації розрахунків за товарні операції залежать розрахунки за нетоварні операції.

2) За нетоварними операціями – стосовно фінансових операцій: з бюджетами різних рівнів, з кредитною системою, зі сплатою фінансових санкцій. Такі розрахунки відбуваються в результаті реалізації продукції, а саме за результатами завершення кругообігу коштів підприємства. До розрахунків за нетоварними операціями відносять погашення кредитів та відсотків за ними,

платежі в бюджет, із соціального та майнового страхування, із сплати пені, штрафів, недоутримань за порушення розрахунково-платіжної дисципліни та ін [52, с. 352].

За місцем проведення розрахунково-кредитні операції виокремлюють:

- а) внутрішньодержавні це такі, що відбуваються в межах однієї держави;
- б) міждержавні – між суб'єктами господарювання, що знаходяться на територіях різних держав [48, с. 156].

За способом реалізації розрахунково-кредитні операції діляться на:

- прямі (ті, що здійснюються без участі посередників);
- транзитні (відбуваються за їх участі).

За способом одержання платежу розрахунково-кредитні операції діляться на:

- гарантовані платежі – у формі векселів, чеків, акредитивів;
- негарантовані платежі – платіжними дорученнями, платіжними вимогами, платіжними вимогами-дорученнями.

Стосовно територіального розміщення підприємств розрахунково-кредитні операції поділяють на:

- міжнародні – це механізм організації та регулювання платежів в середовищі міжнародних економічних відносин, суб'єктами яких є банківські установи, імпортери та експортери.

- місцеві – відбуваються між підприємствами та організаціями, яким надають послуги одна або декілька місцевих установ банку.

- міжміські – розрахунки між підприємствами та організаціями, що обслуговуються установами банків, розміщених в різних населених пунктах [39, с. 115].

Подібну класифікацію за ознакою територіального розміщення підприємств (покупців – продавців) і банківських установ, що їх обслуговують, можна навести щодо саме безготівкових розрахунково-кредитних операцій:

– місцеві – відбуваються між постачальником продукції та покупцем, якщо їм надає послуги одна банківська установа чи коли банк покупця і банк постачальника розташовані в одному населеному пункті.

– міжміські – розрахунки, що відбуваються між покупцем і постачальником через банківські установи (постачальника і покупця), які перебувають в різних регіонах.

– міжнародні – розрахунки, що відбуваються при здійсненні операцій з купівлі-продажу через зарубіжний банк постачальника.

За суб'єктами здійснення розрахункових операцій вони поділяються на (Додаток Г) [47, с. 60]:

- розрахунки з юридичними особами;
- розрахунки з фізичними особами

Оскільки розрахунково-кредитні операції по своїй суті є відображенням дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства, то доцільно навести класифікацію останньої (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Ознаки класифікації дебіторської і кредиторської заборгованості

<i>№ з/п</i>	<i>Класифікаційні групи</i>	<i>Підвиди</i>
1	за терміном погашення	довгострокова, поточна
2	своєчасність погашення	заборгованість за якою термін оплати не настав, заборгованість не сплачена в термін
3	за формою погашення	монетарна і немонетарна
4	контрагентами	вітчизняних і іноземних дебіторів
5	забезпеченістю	забезпечена і незабезпечена;
6	відповідно до умов договору	термінова, прострочена і відстрочена
7	імовірністю погашення	безнадійна і сумнівна
8	в залежності від операційного циклу	товарна (операційна), нетоварна (не операційна)
9	юридичного оформлення	договірна, не договірна

Відповідно до Плану рахунків розрахунково-кредитні операції можна класифікувати за видами суб'єктів, з якими господарюючий суб'єкт має

відносини, а саме на:

- дебіторська заборгованість, що включає розрахунки з покупцями та замовниками та різними дебіторами;
- кредиторська заборгованість, що відображає розрахунки з постачальниками та підрядниками, за податками і платежами, за страхуванням, за виплатами працівникам, з учасниками та за іншими операціями.

Отже, в результаті цього, можна зробити висновок, що класифікація розрахунково-кредитних операцій за суб'єктами є найбільш оптимальною та є відповідною сучасним уявленням про структуру Плану рахунків і види розрахунків та її можна застосовувати на практиці в сфері фінансово-економічної діяльності. Таке використання збільшить ефективність організації обліку розрахунково-кредитних операцій, а саме через формування ґрунту для побудови аналітичних рахунків.

Представлена класифікація є узагальненням та систематизацією підходів до класифікації розрахунково-кредитних операцій. Від вже існуючих вона відрізняється:

- чіткістю назви ознак – надає можливість швидко визначити його джерело, що значно полегшить керування конкретним видом розрахунково-кредитних операцій;
- повнотою побудови – дає можливість охопити основні фактори, які впливають на розрахунково-кредитні відносини;
- логічністю – уможливорює простежити зв'язок між групами різних факторів;
- стислістю назви ознак – є необхідним для полегшення практичного використання;
- зрозумілістю – необхідна для доступного оволодіння інформацією.

Отже, зазначена вище класифікація дає можливість застосовувати її на практиці у фінансово-економічних сферах діяльності, оскільки дозволяє

систематизувати, згрупувати розрахунково-кредитні операції, що дасть можливість ефективнішої організації в частині управління ними, і як наслідок – результативнішого та раціональнішого використання дебіторської та кредиторської заборгованостей.

1.3. Нормативно-правове забезпечення обліку та аудиту розрахунково-кредитних операцій підприємства

Під правовим забезпеченням бухгалтерського обліку і аудиту розуміють сукупність законодавчих і нормативних актів, які регулюють фінансово-господарську діяльність підприємств та побудову і ведення ним бухгалтерського обліку й формування фінансової звітності, а також проведення аудиторської перевірки з метою виявлення, усунення та недопущення недоліків і помилок. Мета його формування на державному рівні – встановити єдині для всіх господарюючих суб'єктів правила задля гарантії та захисту інтересів користувачів звітності. А також вивчення перспектив і розробки пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства на основі прийнятих та визнаних у міжнародній практиці принципів і стандартів.

Всі нормативно-правові акти, які регулюють окремі ділянки обліку, мають ієрархічну підпорядкованість. Проаналізувавши законодавство з обліку та аудиту розрахунково-кредитних операцій, можна виділити декілька його рівнів (кожен автор групує їх різними ознаками) (рис. 1.2. та Додаток Д).

Конституція України [22] – основний закон України, що містить загальні положення, які регулюють діяльність і функціонування підприємства, його правові засади.

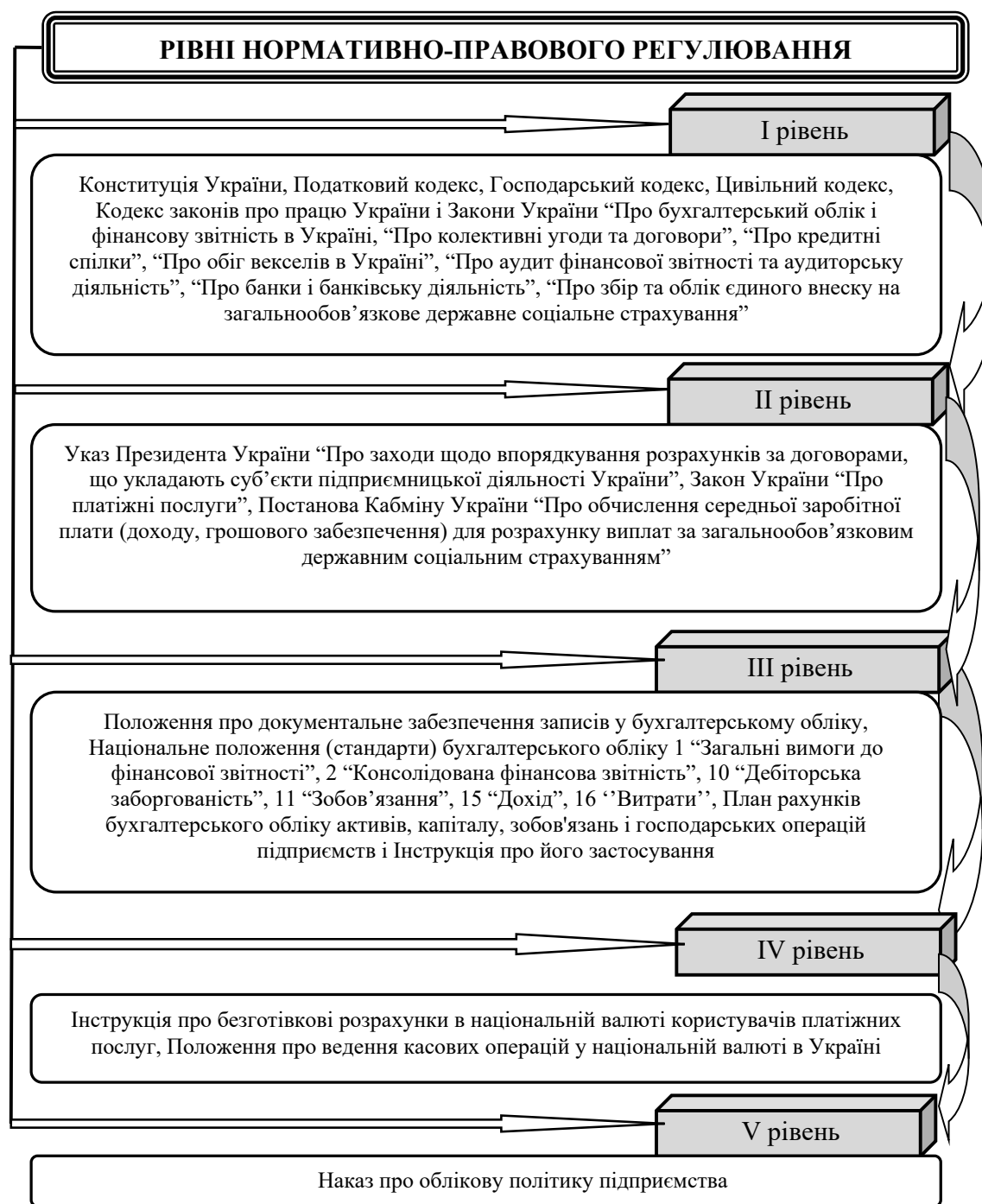

Рис. 1.2. Рівні нормативного забезпечення обліку та аудиту розрахунково-кредитних операцій підприємства.

Господарський кодекс України [10] – встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності, яка базується на різноманітності суб’єктів господарювання різних форм власності: відповідність

господарської діяльності підприємства чинному законодавству; регулює договірні відносини між суб'єктами господарювання, відповідальність за невиконання договірних зобов'язань, а також регламентує поведінку суб'єктів господарювання під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Податковий кодекс України [38] – регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає їх вичерпний перелік, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків і зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Податковий кодекс України з обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами визначає: порядок нарахування та строки сплати податку; визначає платників податку на додану вартість, об'єкти, базу та ставки оподаткування, поняття податкової накладної, порядок обліку, звітування та внесення податку до бюджету.

Цивільний кодекс України [57] – регулює питання щодо використання грошових коштів, які знаходяться на банківських рахунках, а також питання щодо строку позовної давності дебіторської заборгованості.

Основою нормативної бази облікового характеру є Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [14], який визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні. Закон поширюється на всіх юридичних осіб, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності. Ціль ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності являється надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої і неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів на підприємстві. Законом передбачаються загальні вимоги до фінансової звітності, а саме на підставі даних

бухгалтерського обліку підприємство повинне скласти фінансову звітність, яка підписується керівником і бухгалтером підприємства.

Даний Закон подає визначення активів і зобов'язань підприємства, до яких належать дебіторська та кредиторська заборгованості, а також регламентує порядок документального оформлення господарських операцій та вимоги щодо складання документів по даних ділянках обліку.

Закон України “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність”, який є базисним щодо аудиторської перевірки [15] визначає правові засади аудиту фінансової звітності, провадження аудиторської діяльності в Україні та регулює відносини, що виникають при її провадженні. Положення цього закону діють на території України і поширюються на аудиторів, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та виду діяльності, органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Стосовно аудиту розрахунків з дебіторами і кредиторами, даний нормативний документ визначає загальні умови проведення аудиту та порядок складання аудиторського висновку й інших офіційних документів.

Закон України “Про банки і банківську діяльність” [16] – визначає основні вимоги щодо банківського обслуговування рахунків та встановлює обов'язки банків щодо ідентифікації клієнтів, які відкривають рахунки, та осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів; а також формами безготівкових розрахунків названі: платіжні доручення, платіжні вимоги, платіжні вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки, інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються в міжнародній банківській практиці.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [30] визначає мету, склад та принципи підготовки фінансової звітності (Додаток Е) в Україні, а також вимоги до визнання і розкриття елементів звітності суб'єктів господарювання всіх форм

власності. Розкриває сутнісні поняття фінансової звітності, основних її елементів, таких як баланс, активи, зобов'язання, та інші, визначає вимоги до відображення зобов'язань та розрахунків у фінансовій звітності. У ньому зазначено, що фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання; щодо забезпеченості зобов'язань підприємства.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Консолідована фінансова звітність” [31] визначає зміст і форму консолідованої звітності та загальні вимоги до розкриття інформації у ній. У разі якщо дочірнє підприємство перестає бути контрольованим, материнське підприємство визнає фінансові інвестиції в дочірнє підприємство за справедливою вартістю та відображає їх, а також будь-яку дебіторську заборгованість та зобов'язання у розрахунках з дочірнім підприємством згідно з відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” [40] визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності. Норми цього положення (стандарту) застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності. Розкриває основні поняття, що визначають суть заборгованості, розмежовує заборгованість на поточну і довгострокову, визначає поняття і умови формування резерву сумнівних боргів, а також зазначає умови визнання та оцінки дебіторської заборгованості.

П(С)БО 10 визначає методи оцінки дебіторської заборгованості на етапах зарахування її на баланс підприємства, при відображенні у фінансовій звітності на дату балансу і при списанні з балансу як безнадійної.

Спочатку дебіторська заборгованість приймається на баланс за історичною (фактичною) собівартістю. Вона являє собою вартість придбаних

дебітором активів (товарів, нематеріальних активів, виконаних робіт, наданих послуг, коштів, нарахованих до одержання відсотків і т.д.).

П(С)БО 10 встановлює особливий порядок оцінки дебіторської заборгованості за продукцію, роботи, товари, послуги – вона зараховується на баланс (визнається в обліку) одночасно з визнанням доходу.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання” [41] визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов’язання та її розкриття у фінансовій звітності. Дане П(С)БО подає класифікацію зобов’язань, а також у ньому зазначено методи їх оцінки з метою правильного відображення у бухгалтерському обліку. Зобов’язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов’язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” [42] визначає методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи підприємства та її розкритті у фінансовій звітності. У даному Положенні наводиться класифікація визнаних доходів, та їх оцінка.

Для визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги необхідно, щоб виконувалися критерії визнання доходу (П(С)БО 15, п.8):

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов’язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати” [43] визначає методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про

витрати підприємства та її розкритті у фінансовій звітності. У цьому Положенні подано критерії визнання витрат їх склад, тому воно буде визначати склад витрат операційної діяльності, до яких відносять витрати на розрахунки з кредиторами.

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція № 291 про його застосування [36] встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та фактів фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій й інших юридичних осіб (крім банків і бюджетних установ) незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності

Згідно Плану рахунків для обліку розрахунків призначено рахунки: 18 “Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”, 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”, 37 “Розрахунки за гарантійними забезпеченнями”, 38 “Резерв сумнівних боргів”, 39 “Витрати майбутніх періодів”. Для розрахунків з кредиторами підприємство використовує рахунки 5 класу “Довгострокові зобов'язання” Плану рахунків та 6 класу “Поточні зобов'язання” а також рахунок 47 “Забезпечення майбутніх витрат і платежів”.

Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [45] передбачає основні вимоги до складання первинних, зведених документів та записів у облікових регістрах. Господарські операції при розрахунках із дебіторами та кредиторами відображаються у бухгалтерському обліку методом їх суцільного і безперервного документування.

Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг [19] встановлює загальні правила, форми і стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб у грошовій одиниці України на території України, що здійснюються за участю банків [35].

Положення даної Інструкції застосовуються ТОВ “КАРЛІТ” оскільки дане підприємство є учасником безготівкових рахунків, адже у нього є відкритий рахунок у банку, а вимоги даної Інструкції поширюються на всіх учасників безготівкових розрахунків.

Положення про ведення касових операцій в національній валюті в Україні [44], яке визначає порядок ведення касових операцій у національній валюті України підприємствами (підприємцями), а також окремі питання організації банками роботи з готівкою

Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань [46]. Під час проведення інвентаризації розрахунків з покупцями і замовниками усім дебіторам підприємства-кредитора передають виписки про їхню заборгованість, які пред'являються інвентаризаційній комісії для підтвердження реальності такої заборгованості. Дебітори зобов'язані протягом 10 днів від дня одержання виписки підтвердити заборгованість або заявити заперечення. На рахунках обліку розрахунків з покупцями і замовниками повинні залишатися виключно погоджені суми, до акта інвентаризації розрахунків додається довідка про дебіторську і кредиторську заборгованість, щодо якої термін позовної давності минув, із зазначенням осіб винних у минуванні терміну позовної давності, а також назви і адреси дебіторів або кредиторів, суми, причини, дати і підстави виникнення заборгованості.

Національні нормативами аудиту (ННА) та Міжнародні нормативи аудиту (МНА). Метою нормативів аудиту є встановлення загальних правил аудиторської діяльності щодо організації і методики проведення. У зв'язку із схожістю ННА і МНА та прагненням України до міжнародної інтеграції ННА поступово відміняються. Тому сьогодні переважна більшість аудиторів керується МНА, що мають рекомендаційний характер .

Разом із нормативно-правовими документами важливу роль становлять внутрішні нормативні документи, розроблені безпосередньо на підприємстві.

Основним є Наказ “Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства”, який визначає правильність організації та ведення фінансового обліку. Облікова політика на досліджуваному підприємстві визначається самостійно керівником і головним бухгалтером на основі діючих законів, положень, норм, що визначені законодавчими органами влади. Формуючи облікову політику щодо розрахунково-кредитних операцій у наказі вказуються методи обліку і оцінки дебіторської та кредиторської заборгованостей, спосіб визначення резерву сумнівних боргів, їх відображення у фінансовій звітності.

Отже, облік розрахунково-кредитних операцій регулюється нормативно-правовими актами як на рівні державному так і на рівні кожного підприємства індивідуальні. Дотримання цих документів є необхідним і обов’язковим для кожного підприємства, оскільки тільки законна, чесна і прозора підприємницька діяльність буде прибутковою і привабливою як для клієнтів, так і для інвесторів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКОВО-КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

2.1. Методика обліку розрахунків з дебіторами підприємства

В сучасних умовах ринку дуже важливе значення при забезпеченні ефективності функціонування господарюючих суб'єктів має раціональна організація здійснення розрахункових операцій. Прискорення обіговості грошових коштів – важливий шлях до покращення фінансового становища виробничих суб'єктів господарювання. Для досягнення цього доцільним є суцільний контроль над фактичним станом розрахунків, динамікою дебіторської заборгованості, виявлення фактів навмисного викривлення облікових даних суб'єктами господарських взаємовідносин. Дебітори – фізичні та юридичні особи, що в результаті минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів та/або інших активів. Таким чином, вагомого значення набуває питання законності обмінних операцій, документальної обґрунтованості та правильності відображення в реєстрах бухгалтерського обліку та фінансовій звітності, їх доцільності.

Метою організації обліку розрахунків з дебіторами (активами у розрахунках – рис.2.1) є створення умов для облікового відображення операцій, що забезпечать достовірність облікових даних у первинному відображенні облікових номенклатур, повноту відображення облікових даних в поточному обліку та своєчасність на завершальному етапі облікового процесу, що пов'язаний з рухом оборотних активів на підприємстві.

Мета визначає головні завданнями організації обліку розрахунків з дебіторами:

– розробка та впровадження графіка організації документування та

документообігу з обліку розрахунків з дебіторами;

– збирання, систематизація, відображення та обробка первинних даних про наявність, структуру та зміну в розрахунках з дебіторами;

– забезпечення внутрішніх та зовнішніх користувачів відповідною і своєчасною обліковою інформацією в зміні розміру та складу розрахунків з дебіторами ґрунтуючись на здійсненні достовірної оцінки на різних етапах їх зміни;

– забезпечення ефективної організації контролю за доцільністю, правильністю, законністю формування інформації про розрахунки з дебіторами;

– забезпечення відповідної організації аналітичного обліку розрахунків з дебіторами за джерелами їх виникнення та напрямками погашення;

– відображення в регістрах обліку та звітності і створення інформаційної бази для подальшого планування, регулювання, оцінки і контролю операцій по розрахунках з дебіторами.

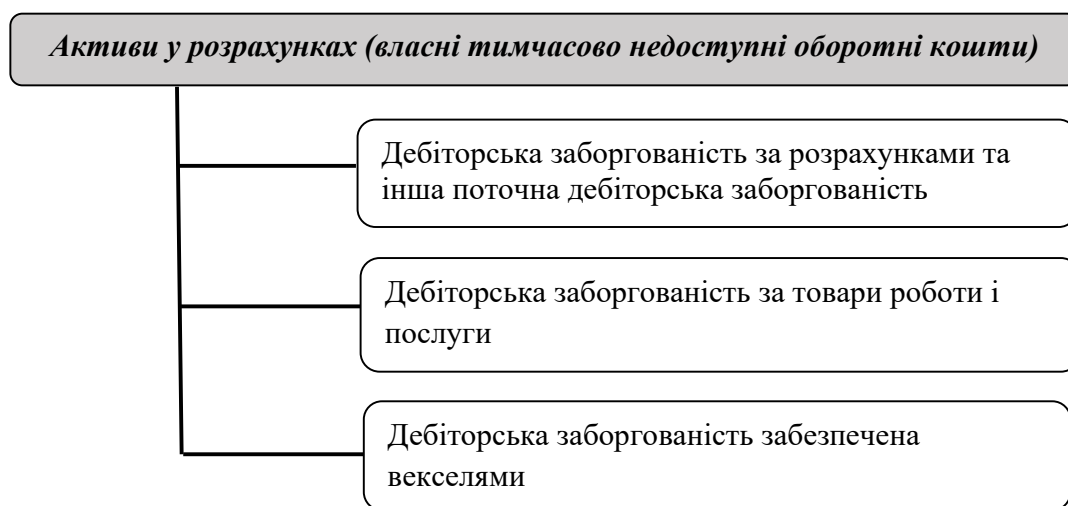

Рис.2.1. Дебіторська заборгованість у складі активів у розрахунках

Для обліку сум дебіторської заборгованості застосовується декілька видів оцінок (Додаток Є). Правильне визнання та оцінка дебіторської заборгованості у балансі (табл. 2.1) має вплив на достовірність облікових даних, в той же час на

ефективність їх відображення у фінансовій звітності.

Таблиця 2.1

Оцінка дебіторської заборгованості у балансі

Вид оборотних активів	Етапи організації обліку	Оцінка
Дебіторська заборгованість	Первісна оцінка	Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари (роботи, послуги) визнається активом поряд з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів (робіт, послуг) та оцінюється за первісною вартістю.
	На дату балансу	Включається до валюти балансу за чистою реалізаційною вартістю з урахуванням величини резерву сумнівних боргів, що визначається за одним із методів: • застосування коефіцієнта сумнівності; • застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості.

Питання визнання дебіторської заборгованості відповідно до П(С)БО 10 включає відповідність критеріям визнання та визначення дебіторської заборгованості [40].

Критерії визнання дебіторської заборгованості ідентичні критеріям визнання, що використовуються для всіх активів.

Дебіторська заборгованість визнається активом, коли:

- є ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод;
- може бути достовірно визначена її сума.

Властивістю визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари (роботи, послуги) є те, що вона визнається водночас з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів (робіт, послуг). Отож, для визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари (роботи, послуги) потрібно, щоб здійснювалися критерії визнання доходу (П(С)БО 15, п.8) [42]:

- покупцеві надані ризики й вигоди, що пов'язані з правом власності на продукцію (товар чи інший актив);
- підприємство не здійснює в подальшому управління та контроль за

реалізованою продукцією (товарами чи іншими активами);

- сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що після операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, в результаті цієї операції, можуть бути достовірно визначені.

Момент передачі ризиків та вигод, пов'язаних з правом власності на продукцію, товари (роботи, послуги) визначається на базі вивчення угоди поставки продукції (товару, послуг), що укладена між покупцем та підприємством, та обставин операції.

Одномоментно з визнанням дебіторської заборгованості здійснюється її класифікація (Додаток Ж) за певними критеріями:

- 1) термін погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом;
- 2) об'єкти, до яких виникла дебіторська заборгованість;
- 3) своєчасність погашення.

Відповідно до П(С)БО 10 відбувається поділ дебіторської заборгованості на довгострокову та поточну [40].

Для визнання дебіторської заборгованості як довгострокової потрібно, щоб виконувалися такі два критерії:

- не виникає в ході нормального операційного циклу;
- термін її погашення більше 12 місяців.

У випадку, коли термін погашення дебіторської заборгованості, що не виникає в процесі нормального операційного циклу та менше року, вона відноситься до поточної.

Відповідно до своєчасності погашення дебіторська заборгованість поділяється на:

- дебіторську заборгованість, термін оплати якої не настав (строкова дебіторська заборгованість);
- дебіторська заборгованість не сплачена вчасно (прострочена).

В тому числі:

- сумнівна дебіторська заборгованість (сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, до якої існує невпевненість погашення її боржником);
- безнадійна дебіторська заборгованість (безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, до якої існує впевненість про неповернення її боржником або за якою минув термін позовної давності).

Можна виокремити ще один особливий вид дебіторської заборгованості – відстрочені податкові активи (сума податку на прибуток, що має бути відшкодованою у наступних періодах і виникає у випадку, коли обліковий прибуток менший за податковий прибуток. Відтерміновані податкові активи відображаються у рядку 1045 форми №1 Баланс (Звіт про фінансовий стан) у складі довгострокової дебіторської заборгованості. Методика відображення в обліку відстрочених податкових активів регламентуються П(С)БО 17 “Податок на прибуток”.

Класифікація дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) за термінами непогашення використовується при розрахунку резерву сумнівних боргів та відображається у примітках до фінансової звітності.

При формуванні форми №1 рядок “Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги” у балансі підприємства коригується на суму резерву сумнівних боргів, що господарюючий суб’єкт заздалегідь сформував. Також резерв відображається у формі №2 “Звіт про фінансові результати” у складі інших операційних витрат. Списання безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари (роботи, послуги) проводиться за рахунок використання резерву сумнівних боргів: Д-т 38 “Резерв сумнівних боргів”; К-т 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”.

До слова, П(С)БО 10 не передбачає можливості не створення резерву сумнівних боргів. Якщо ж підприємство, до прикладу, обрало метод

застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості при визначенні резерву, і сумнівної заборгованості немає, по суті, підприємство такого резерву не нараховує, і в балансі його сума не вказується [40].

Для нагромадження інформації щодо дебіторської заборгованості та відображення операцій по ній у Плані рахунків передбачаються рахунки класу 1 “Необоротні активи” та класу 3 “Кошти, розрахункові та інші активи”.

Рахунок 18 “Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи” – використовується для обліку дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в процесі нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу, для обліку активів, застосування яких, як очікується, нема можливості протягом дванадцяти місяців з дати балансу, а також для обліку інших необоротних активів, що не знайшли свого відображення на інших рахунках обліку необоротних активів. [36]

Рахунок 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”, що призначається для обліку товарної дебіторської заборгованості у розрізі субрахунків.

Рахунок 37 “Розрахунки з різними дебіторами” визначено для обліку розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, за позиками членів кредитних спілок, відшкодування завданих збитків, за іншими операціями, термін оплати яких припадає на поточний або наступний господарський рік.

Рахунок 38 “Резерв сумнівних боргів” використовується для обліку резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, до якої є ризик неповернення. [36].

Відображення облікової інформації щодо дебіторської заборгованості за вищевказаними рахунками бухгалтерського обліку наведені в Додатку 3. Оскільки деякі рахунки (37) потребують більш детальнішого розкриття про те, що відображається за дебетом та кредитом рахунків через неоднозначність та неоднорідність, тому вони представлені в розрізі субрахунків.

Підставою для відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку є господарські договори і первинні документи (табл. 2.2 та додатки К та Л), що засвідчують факт господарської операції, тобто виникнення та погашення дебіторської заборгованості [48, 52]

Таблиця 2.2

Використання форм первинного обліку дебіторської заборгованості

<i>Вид операції</i>	<i>Вид запасів</i>	<i>Форма первинного обліку</i>
Виникнення дебіторської заборгованості	За видами дебіторської заборгованості	Накладна; Рахунок-фактура; Лімітно-забірна картка (тф М-8, 9, 28, 28а); Накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (тф М-11); Матеріальний звіт (тф М-19); Акт здачі-прийняття робіт (послуг) Бухгалтерська довідка та інші.
Погашення дебіторської заборгованості	За видами дебіторської заборгованості	Прибутковий касовий ордер (КО-1); Платіжне доручення; Платіжна вимога; Виписка банку та інші.

Порядок нарахування та списання дебіторської заборгованості визначається методикою її обліку. Віднесення, тобто нарахування суми дебіторської заборгованості до балансу підприємства здійснюється під час продажу продукції, товарів (робіт, надання послуг). Відвантаження покупцю відбувається після підписання договору купівлі-продажу та оформлення первинних документів, що підтверджують факт передачі іншим власникам товарів, на підставі яких визначають дохід керуючись вимогами П(С)БО 15 “Дохід”. Паралельно в бухгалтерському обліку відбувається запис: Д-т 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками” К-т 70 “Дохід від реалізації”, який говорить про визнання доходу від реалізації товарів (виконання робіт, надання послуг) [42]. Таке бухгалтерське проведення здійснюється відповідно до вимог принципу нарахування доходів та витрат в момент визнання надходження грошових коштів незалежно від часу.

Списання дебіторської заборгованості відбувається такими методами:

- Стягнення звичайним шляхом (отримання за рахунками оплати).
- Передача дебіторської заборгованості третій особі як застави при кредитуванні.
- Факторинг – операція по переуступці першим кредитором другому кредитору прав вимоги боргу третьої особи з попередньою чи наступною компенсацією вартості цього боргу першому кредитору.
- Уступка права вимоги.
- Списання дебіторської заборгованості за рахунок резерву сумнівних боргів; списана таким чином заборгованість повинна відображатись на позабалансовому рахунку 3 роки, а саме підприємство повинно вживати заходи до її повернення. [48, 52].

В Додатку М наведені типові кореспонденції рахунків з обліку дебіторської заборгованості з використання рахунків 37 “Розрахунки з різними дебіторами” та 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками” Плану рахунків.

Під час організації на підприємстві обліку розрахунків з дебіторами необхідно передбачити окремі аналітичні рахунки третього та *n*-го порядків для більшої інформативності обліку та полегшення складання звітності (Додаток Н). Організація аналітичного обліку здійснюється шляхом реєстрації окремих сум дебіторської заборгованості по кожному дебітору за датами виникнення.

Вирішення наявних проблем з обліку розрахунків з дебіторами має бути врегульоване підприємством, щоб реалізовувати свою продукцію через надання знижок чи пропонування передоплати або створення резерву сумнівних боргів.

Недолік методики обліку дебіторської заборгованості у недопущенні прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до безнадійності. Правильно організований бухгалтерський облік зобов’язаний мати таку систему рахунків, що дасть можливість у повній мірі відображати та характеризувати господарську діяльність в розрізі розрахункових операцій та загалом.

Вирішення наявних проблем обліку розрахунків з дебіторами повинно врегулюватись підприємством, щоб мати можливість реалізовувати свою продукцію через надання знижок чи пропозиції передплати або ж створення резерву сумнівних боргів.

Проблема методики обліку дебіторської заборгованості полягає в недопущенні прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної. Правильно організований бухгалтерський облік має мати таку систему рахунків, що дасть можливість у повній мірі відобразити і охарактеризувати господарську діяльність загалом і в розрізі розрахункових операцій.

2.2. Методика обліку кредиторської заборгованості підприємства

В умовах сьогодення кредиторська заборгованість підприємств стає невід'ємною складовою існування усієї системи господарства країни. Виникнення такого типу заборгованості зумовлено недозабезпеченістю коштами підприємств, чи специфікою їх діяльності. Кредиторська заборгованість відіграє велике значення в процесі існування кожного підприємства, тому що саме її рівень показує реальний стан фінансового забезпечення та платоспроможності господарюючого суб'єкта, що може мати вплив на кількість зацікавлених інвесторів та залучення власних коштів у діяльність того чи іншого підприємства.

Кредиторська заборгованість – це заборгованість суб'єкта господарювання іншим юридичним чи фізичним особам, що виникла за результатами здійснених раніше подій, виражена в гривнях та щодо якої в підприємства наявні зобов'язання по її погашенню у визначений строк [1]

У сучасних умовах визначають наступні основні складові кредиторської заборгованості (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Складові кредиторської заборгованості підприємства.

Методика обліку кредиторської заборгованості забезпечує належну організацію первинного документування господарських операцій. Організація документування розрахунків з кредиторами забезпечує визначення документів, які будуть використовуватися для оформлення даних операцій. [6, с. 86].

Метою організації обліку кредиторської заборгованості підприємства є створення оптимальних умов для відображення в обліку операцій, пов'язаних з її виникненням. Мета визначає основні завданнями організації обліку кредиторської заборгованості:

- розробка та застосування графіку організації документування та документообігу з обліку кредиторської заборгованості;
- збирання, систематизація, обробка та відображення первинних даних про наявність, структуру і зміну розміру кредиторської заборгованості;

- забезпечення зовнішніх та внутрішніх користувачів достовірною та своєчасною обліковою інформацією про зміни розміру кредиторської заборгованості;
- забезпечення результативної організації контролю за правильністю, законністю та доцільністю формування кредиторської заборгованості;
- забезпечення належної організації аналітичного обліку кредиторської заборгованості за джерелами її виникнення та напрямками погашення;
- відображення в регістрах обліку та звітності і формування інформаційної бази для планування, регулювання, аналізу та контролю операцій щодо кредиторської заборгованості.

Для належної організації обліку зобов'язань (кредиторської заборгованості) необхідно врахувати їх структуру у розрізі функції джерел формування господарських засобів та виходячи з потреб обліку (рис. 2.3).

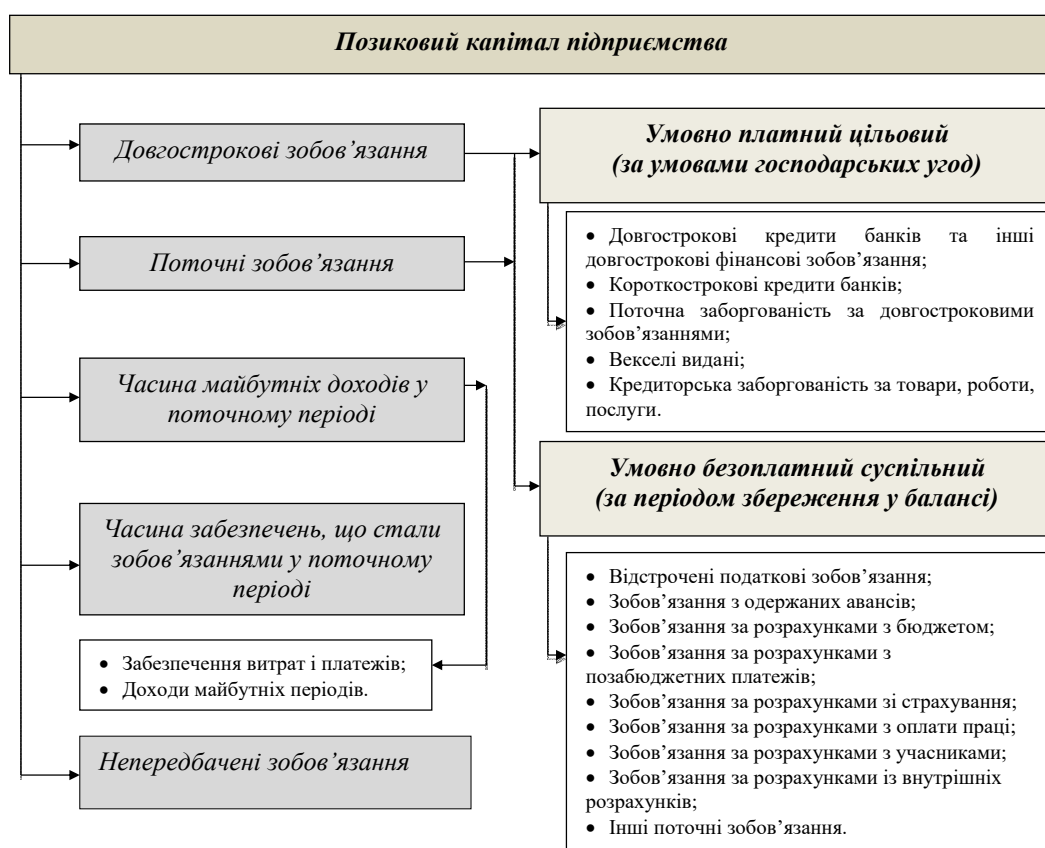

Рис. 2.3. Структура зобов'язань підприємства.

Якщо розглядати визнання зобов'язань, то є необхідність відмітити, що коли національні стандарти, у цьому випадку, розглядають зобов'язання, в той же час міжнародні – забезпечення.

1) згідно П(С)БО 11 “Зобов'язання”, зобов'язання визнаються, якщо їх оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок їх погашення. Якщо на дату балансу раніше визнані зобов'язання не підлягають погашенню, то їх сума включається в склад доходу звітного періоду [41].

2) господарюючи суб'єкт має теперішню заборгованість (юридичну або конструктивну) внаслідок минулих подій;

3) ймовірність, що вибуття ресурсів, які являють собою економічні вигоди, буде потрібним для погашення заборгованості;

4) є можливість достовірно оцінити суму заборгованості.

Відповідно до концептуальної основи складання та подання фінансової звітності деякі зобов'язання можуть значною мірою розраховуватися тільки за попередніми оцінками. Для визначення балансової вартості зобов'язань є відповідні види їх оцінок (рис. 2.4).

Довгострокові зобов'язання, на які здійснюється нарахування відсотків, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю. Поточні зобов'язання в балансі відображаються за сумою погашення.

Зобов'язання, на які нараховуються відсотки та які підлягає погашенню за дванадцять місяців з дати балансу, необхідно розглядати як довгострокове зобов'язання, якщо первинний термін погашення був більше дванадцяти місяців та до складання фінансової звітності існує договір про переоформлення такого зобов'язання на довгострокове.

Згідно з П(С)БО 11 “Зобов'язання”, забезпечення – це зобов'язання з невизначеною сумою та часом погашення на дату балансу [41].

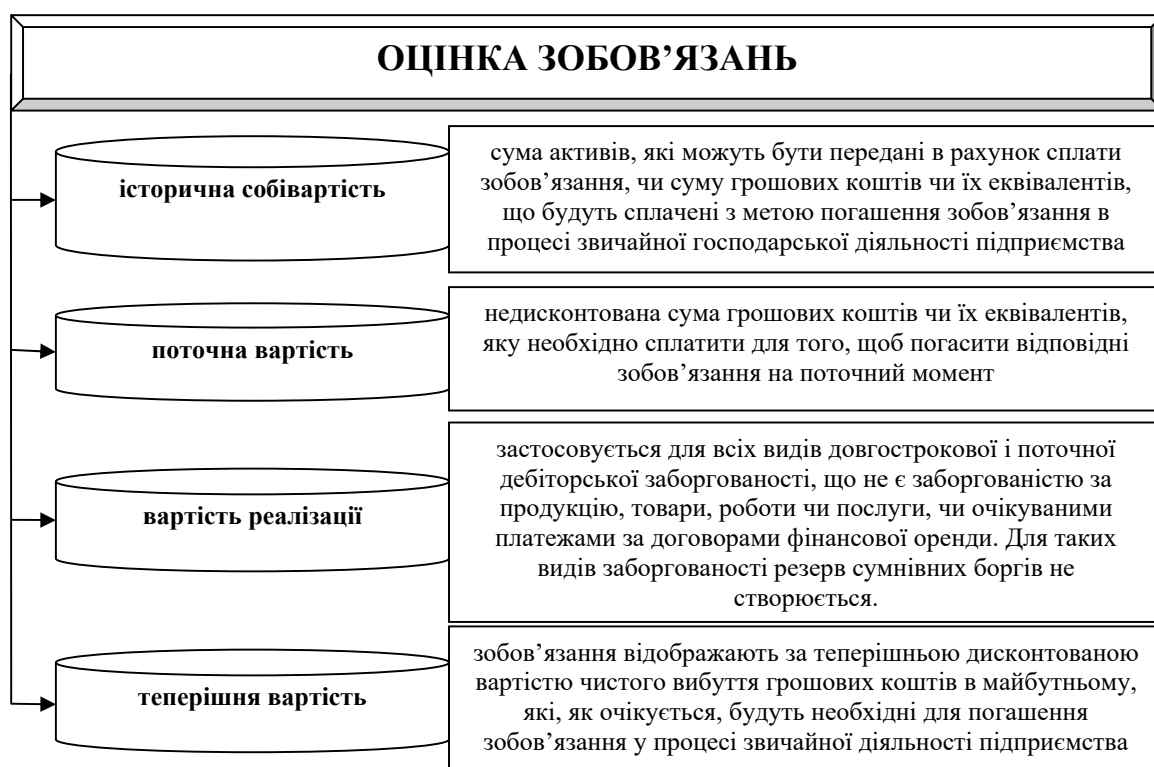

Рис. 2.4. Оцінка зобов'язань підприємства.

Але ряд країн зовсім не відносять забезпечення до зобов'язань, тому що для їх визначення необхідно застосовувати попередні оцінки, що суперечить порядку визначення зобов'язань за фактично відбуваюся операцією.

Забезпечення застосовується для відшкодування лише тих витрат, для погашення яких воно було створено.

Залишок забезпечення перевіряється на кожну дату балансу та, у разі необхідності, коригується (збільшується чи зменшується). У випадку відсутності ймовірності вибуття активів для погашення майбутніх зобов'язань сума такого забезпечення підлягає сторнуванню.

Згідно П(С)БО 11 “Зобов'язання” непередбачувані зобов'язання обліковуються на позабалансових рахунках та у примітках до фінансової звітності за такими даними: сума та стислий опис зобов'язання; невизначеність щодо строку чи суми погашення; сума очікуваного погашення зобов'язання іншою стороною [41].

Всі позиції зобов'язань при складанні фінансової звітності повинні бути переглянуті зі сторони виконання умов їх визнання, класифікації та оцінки. Від правильності віднесення зобов'язань до певного виду залежить правильність його оцінки, тому що завдяки їй можна одержати достовірні данні про наявні ресурси підприємства, правдиву звітність і, як результат, ефективно керувати господарською діяльністю. Тому, зобов'язання потрібно оцінювати таким методом, що не занижував би їхню суму.

В обліку та звітності зобов'язання відображаються лише в тому випадку, коли його оцінка може бути достовірно визначена, а також тоді, коли існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому в умовах погашення зобов'язання (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Оцінка зобов'язань у балансі

<i>Вид зобов'язання</i>	<i>Оцінка</i>
1	2
Забезпечення	Облікова оцінка ресурсів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання. Забезпечення на реструктуризацію оцінюється за сумою прямих витрат
Цільове фінансування	Оцінка за сумою коштів цільового фінансування
Довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки	Оцінка за теперішньою вартістю - дисконтованою сумою майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання
Поточні зобов'язання	Оцінка за сумою погашення - не дисконтованою сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яку, як очікується, буде сплачено для погашення зобов'язання
Доходи майбутніх періодів	Оцінка за справедливою вартістю активів, що отримані або підлягають отриманню

Поточний облік кредиторської заборгованості містить наступні операції:

1. Реєстрація інформації, яка отримана в результаті обробки первинного обліку (Додаток П), шляхом застосування системи рахунків обліку;

2. Реєстрація інформації в облікових регістрах;
3. Робота (групування чи перегрупування) показників інформаційних даних.

Велика частина форм первинного обліку зобов'язань створена централізовано в різних нормативних актах. Якщо типових форми не передбачено, їх необхідно розробити на підприємстві та затвердити внутрішнім розпорядчим документом.

Для обліку кредиторської заборгованості використовують рахунки 5 та 6 класів, тобто щодо довгострокових і поточних зобов'язань господарюючого суб'єкта відповідно (Додаток Р).

Рахунки для обліку кредиторської заборгованості, є пасивними, а саме за дебетом цих рахунків здійснюється списання кредиторської заборгованості в разі її погашення, а за кредитом нарахування кредиторської заборгованості. Необхідно зазначити, що деколи за рахунками п'ятого та шостого класів може виникати залишок. Для прикладу можна охарактеризувати рахунок 641. А саме, в процесі відображення податкових кредиту зобов'язання він може мати залишок за дебетовою (означає, що держава винна розмір податкового кредиту, а саме розмір придбаних активів та послуг був більший за розмір здійсненої реалізації) та кредитовою стороною рахунка (відображає борг підприємства по сплаті своїх податкових зобов'язань) .

Окремі рахунки (66, 68) наведені у розрізі субрахунків тому що вони формують дещо відмінну одна від одної інформацію щодо кредиторської заборгованості.

Під час організації на підприємстві обліку зобов'язань необхідно передбачити виокремлення окремих аналітичних рахунків 3-го порядку та *n*-го порядків для більшої інформативності обліку та полегшення складання звітності. Організація аналітичного обліку відбувається в напрямку реєстрації окремих сум кредиторської заборгованості за часом виникнення по кожному

кредитору.

Коли ведення синтетичного обліку на підприємстві регламентовано законодавчо, то ведення аналітичного обліку відбувається на розсуд керівників та бухгалтерії підприємства.

Підсумкова зведена реєстрація по рахунках обліку зобов'язань на кінець кожного місяця здійснюється у двох журналах. Журнал 2 відображає операції з отримання довгострокових і короткострокових позик та інші операції, облік яких здійснюється на рахунках 50 “Довгострокові позики” і 60 “Короткострокові позики”. А облік розрахунків з покупцями і замовниками, постачальниками та підрядниками, різними дебіторами та кредиторами, за податками та платежами, облік виданих довгострокових векселів, виданих та отриманих короткострокових векселів, довгострокових і поточних зобов'язань (крім зобов'язань, облік яких ведеться у Журналі 2), відстрочених податкових активів та зобов'язань відбувається у відомостях аналітичного обліку 3.1 – 3.6 та Журналі 3.

Заключним етапом документального відображення розрахунків з кредиторами є заповнення форм звітності на основі первинних документів та відомостей обліку, а саме Ф №1 Баланс, де заборгованість підприємства відображається у II та III розділах пасиву за окремими статтями (Додаток С).

Головними перевагами використання кредиторської заборгованості є:

1) прискорення руху грошових та матеріальних ресурсів підприємства методом забезпечення своєчасності розрахунку і перерозподілу коштів.

2) підвищення швидкості обертання та ефективності використання власних обігових коштів, тому що використання лише власних обігових коштів у поточній діяльності зумовлює необхідність формування їх максимальної потреби.

3) скорочення термінів вводу в експлуатацію нових основних фондів.

Списання кредиторської заборгованості може здійснюватися такими

методами:

- передача кредиторської заборгованості третій особі;
- погашення звичайним шляхом, тобто сплатою наданих рахунків;
- погашення кредиторської заборгованості методом відвантаження товарів чи надання послуг;
- погашення заборгованості перед підзвітними особами шляхом виплати заробітної плати та проведення інших випл;
- проведення взаємозаліку між кредиторською та дебіторською заборгованістю;
- списання кредиторської заборгованості після закінчення строку позивної давності, тобто 3 роки з моменту виникнення такої заборгованості [52, с. 322].

Виникнення заборгованості тісно пов'язане з тим, що одночасне виконання обома сторонами зустрічних зобов'язань за угодою відбувається досить рідко. Як наслідок, в одній сторони в складі господарських засобів виникає актив у вигляді дебіторської заборгованості, а в другій – зобов'язання погасити цю заборгованість перед кредитором.

2.3. Напрями вдосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій

В умовах сьогодення в процесі господарської діяльності у підприємства виникають фінансово-майнові взаємозв'язки з покупцями та постачальниками. Тому облік розрахунково-кредитних операцій є одною з важливих ділянок бухгалтерської роботи, бо в результаті формується основна частина доходів, витрат та грошових надходжень, що суттєво впливають на фінансовий стан підприємства [49, с. 20].

Через те, що системи обліку розрахунково-кредитних операцій характеризується трудомісткістю та складністю сукупності робіт, то

актуальності набуває розробка рекомендацій щодо удосконалення методики обліку розрахунків із дебіторами та кредиторами.

Вдосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій передбачає виявлення і зведення до мінімуму недоліків облікових процесів підприємства. Основним з таких вважається недостатній контроль над функціонуванням бухгалтерії з боку керівництва. Внаслідок чого управлінський персонал не отримує вчасно та у повному обсязі облікову інформацію, а також відсутність контролю з боку головного бухгалтера може призвести до помилок обробки даних. Особливо це є важливим при грошових розрахунках і платежах третіх осіб.

Також важливим недоліком виступає не здійснення, або несвоєчасне проведення інвентаризації розрахунків, що не виявляє вчасно прострочену заборгованість щоб вжити заходів по її погашенню. Для усунення цього недоліку доцільно в посадовій інструкції бухгалтера фінансово-розрахункових операцій прописати обов'язок наприкінці кожного місяця складати акт звірки заборгованостей та надавати його контрагентам.

Основні напрями удосконалення облікових аспектів дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ "КАРЛІТ" подано на рис. 2.5.

На попередньому етапі взаємодії між підприємством та його контрагентами (тими, хто пов'язаний з господарюючим суб'єктом офіційними договірними відносинами) керівниками підприємства проводиться процес їх пошуку. З метою збільшення ефективності доцільним є правильне попереднє планування щодо відбору контрагентів і прикладення максимуму зусиль з боку керівництва підприємства. Саме тому рекомендується збільшувати час на їх пошук і встановлювати тісні взаємозв'язки з уже наявними.

До головних моментів в процесі прийняття рішення про співпрацю з тим чи іншим контрагентом, які беруться до уваги, можна віднести наступні:

- репутація потенційного контрагента (покупця чи постачальника);

- надійність фінансового становища;
- суб'єктивна оцінка, що ґрунтується на досвіді попередніх відносин, на умовах платіжної дисципліни, а також особистих спостережень та інформації, отриманої від інших контрагентів, вивчення та оцінка відповідних показників фінансової звітності контрагента (платоспроможність, кредитоспроможність, ліквідність, стійкість тощо) [50].

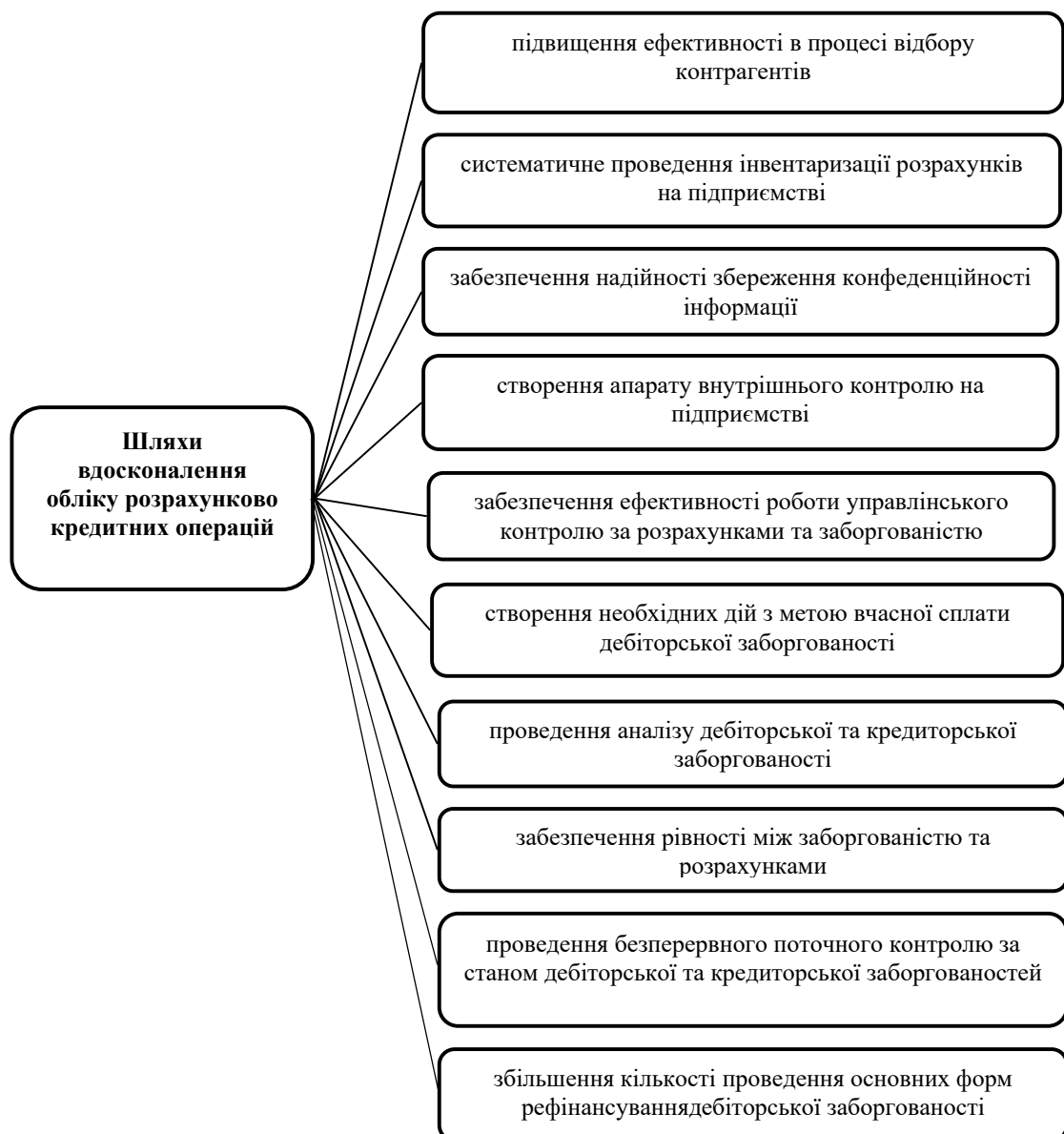

Рис. 2.5. Напрями удосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій підприємства.

Механізм вибору контрагентів передбачає вивчення всіх позитивних та негативних сторін співпраці з потенційними замовниками або постачальниками. Частина елементів такого відбору подано на рисунку 2.6.

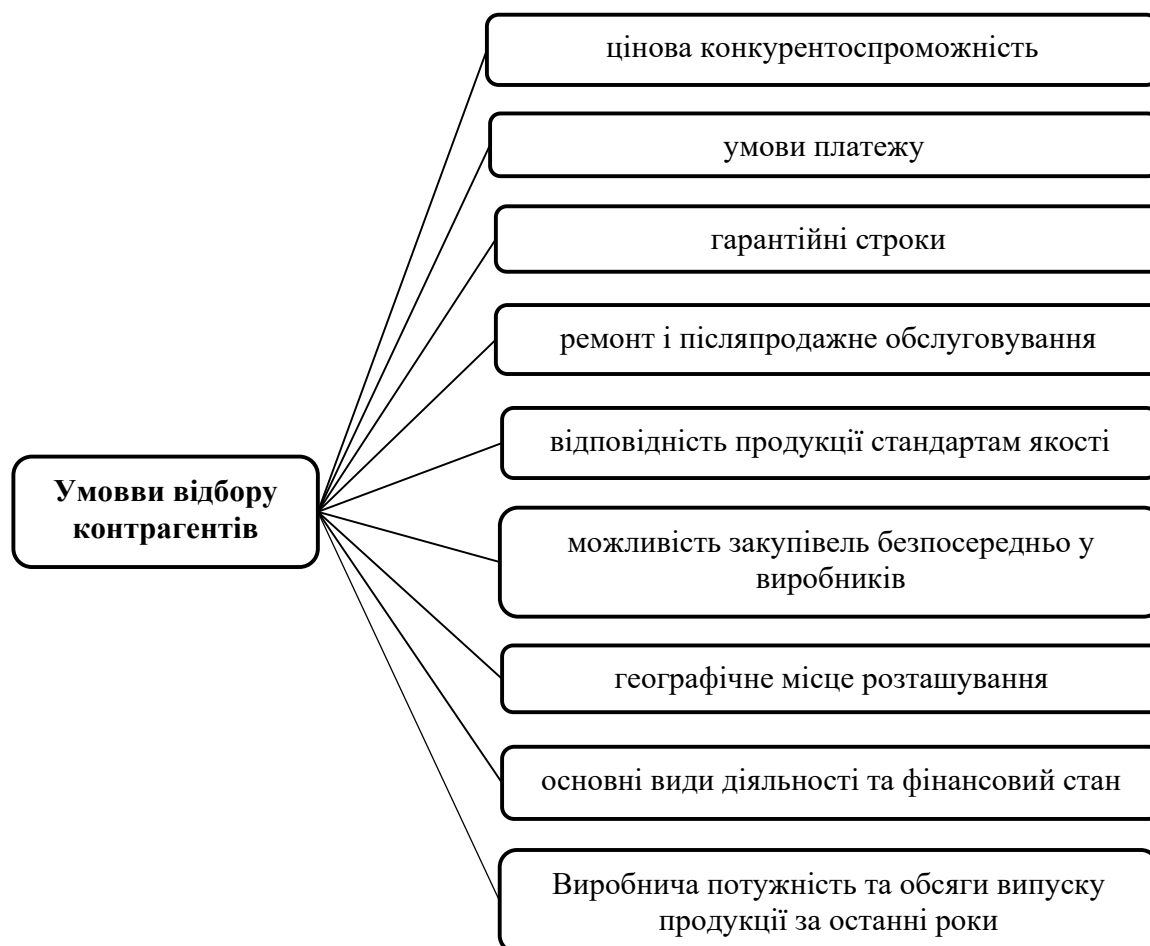

Рис. 2.6. Умови відбору контрагентів.

Кредиторську заборгованість можна з позиції впливу на результативність фінансово-господарської діяльності підприємства оцінювати двозначно протилежно:

– позитивно – адже вона є дешевша, ніж борг по кредиту, векселі чи облігації, і дає можливість користування коштами інших суб'єктів;

– негативно – адже при значних обсягах кредиторської заборгованості підприємство втрачає платоспроможність і від співпраці з ним можуть

відмовитись інші суб'єкти та фінансові структури [51].

В подальшому на ТОВ "КАРЛІТ" є необхідність систематично здійснювати інвентаризацію заборгованості, а саме перевірку первинних документів, що є основним у проведенні розрахунків, та відображення відповідних операцій в обліку, а також методом звірки залишків з контрагентами. Доцільно враховувати вимогу санкціонованості та законності здійснення кожної господарської операції при її відображенні в обліку. Такі контрольні заходи дають можливість здійснити розподіл дебіторської заборгованості залежно від термінів її погашення на нормальну, прострочену та безнадійну, та вжити заходів до простроченої заборгованості, а саме, згідно вимог законодавства та укладених договорів, можна виставити претензії контрагенту, застосувати економічні санкції (нарахування пені, штрафів, неустойок) та інші.

Доцільним буде також встановити відповідальних за своєчасність розрахунків з дебіторами, та виявити причини порушення термінів поступлення грошей. На підприємстві є сенс розробити та затвердити Положення про інвентаризаційну комісію.

Для удосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій важливою та організації ефективної системи відносин з контрагентами вагоме значення має забезпечення надійності збереження інформації від сторонніх осіб. Це зумовлює зокрема перевірку механізму зберігання документації, наявність та належної роботи архівної служби, порядку здійснення інвентаризації документів в архіві та створення умов доступу до документів тощо, тому підприємству необхідно більше уваги надавати надійності збереження та конфіденційності інформації, залучати своїх працівників до цього процесу та надавати їм відповідні консультації [52].

Результативність відповідної організації обліку розрахунково-кредитних операцій значною мірою залежить від аналізу складу та розміру дебіторської та

кредиторської заборгованостей та їх впливу на фінансовий стан підприємства. Це передбачає дотримання таких процедур:

- необхідності визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості. Адже її надлишок іммобілізує фінансові ресурси підприємства та створює перешкоди у безперебійності кругообігу господарських засобів, зокрема у сфері розрахунків господарюючого суб'єкта щодо виконання своїх зобов'язань;

- визначення найоптимальнішого для суб'єкта співвідношення між дебіторсько-кредиторськими розрахунками.

Загалом скороченню дебіторської і кредиторської заборгованості на ТОВ “КАРЛІТ” та покращенню розрахункової дисципліни сприятиме дотримання нижче наведених рекомендацій:

- необхідно слідкувати за співвідношеннями дебіторської і кредиторської заборгованості: 1) коли кредиторська заборгованість перевищує дебіторську, платоспроможність підприємства знижується; 2) переважання дебіторської заборгованості загрожує втраті підприємством його фінансової стійкості та часто ще вимагає залучення додаткових засобів, які бувають дорогими у використанні;

- проводити оцінку складу і структури дебіторської та кредиторської заборгованості доцільно за відповідними покупцями та постачальниками. А також контролювати терміни виникнення та оплати розрахунково-кредитних операцій. Це сприятиме своєчасному виявленню простроченої заборгованості та застосуванню процедур щодо її стягнення. Усі вище зазначені показники щодо розрахунків з дебіторами та кредиторами доцільно акумулювати та опрацьовувати оперативно і систематично. Зокрема це можливо досягти через застосування окремого документа – наприклад реєстру старіння дебіторсько-кредиторської заборгованості. Він може мати форму матриці, у якій рядки відображатимуть суб'єктів заборгованості, а стовпці – терміни її утворення.

Такий документ дасть змогу оперативно та своєчасно виявляти два основні типи контрагентів-боржників: 1) відносини з якими дадуть найвагомійший результат для підприємства; 2) з якими доцільно формувати особливі відносини [49, с. 338];

- здійснювати контроль за коефіцієнтом оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей та наявності у її складі простроченої. Оскільки при інфляційних умовах кожне, навіть незначне, відтермінування платежів спричиняє реальну втрату частини вартості реалізованої продукції, в управлінні розрахунково-кредитним операціями доцільно застосовувати систему авансових платежів;

- сформувати та вести аналітичний облік розрахунків з дебіторами та кредиторами як по термінах (відповідно до нормативних документів), так і за строками, обсягами, місцезнаходженням контрагентів та пропонованими умовами платежів;

- високоефективно проводити контроль за умовами договорів, на основі яких у картці кожного клієнта виокремлювати умови співпраці з ним: по передоплаті або під реалізацію;

- вивчити та впроваджувати досвід основних форм рефінансування дебіторської заборгованості (факторинг, облік векселів та авалювання, форфейтинг), що сприятиме швидшому перетворенню дебіторської заборгованості у грошові кошти.

Вдосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій може бути досягнуте через застосування додаткових реєстрів. Вони б, на відміну від теперішніх діючих сприяли оперативному отриманню даних кожного дня чи за вимогою. Їх застосування дасть можливість для щоденного відслідковувати стану і рух заборгованості за кожним контрагентом. Вони можуть бути у формі аркушів-розшифровок, дані яких можна буде також переносити до відомостей аналітичного обліку розрахунків із дебіторами та кредиторами. Або

застосування карток обліку розрахунків із кожним підприємством і підсумковими даними по них у кінці звітного періоду. Такі запропоновані форми допоміжних документів забезпечать контроль за кожною операцією з кожним контрагентом, зокрема щодо дотримання термінів продаж/купівлі та своєчасності оплати.

У міжнародній системі правового регулювання обліку (МСФЗ), на відміну від вітчизняної, дебіторська та кредиторська заборгованості не регулюються окремим документами.

Зокрема, визначення, класифікація та порядок відображення в обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами проводять з урахуванням вимог МСФЗ (IAS) 39 “Фінансові інструменти – визнання та оцінка” [53]. Інформація про ці види заборгованості у фінансовій звітності розкривається на основі дотримання принципів МСФЗ (IAS) 32 “Фінансові інструменти – розкриття та подання інформації” [54].

Облік кредиторської заборгованості, зокрема у частині забезпечення, здійснюється на основі МСФЗ (IAS) 37 “Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи” [13]. Відповідно до нього при відображенні у балансі сум забезпечення їх відносять до складу довго- та короткострокових зобов'язань. Вітчизняна практика ведення бухгалтерського обліку такого поділу забезпечень взагалі не передбачає, хоча строки виконання цих зобов'язань різні.

Відмінність між національними та міжнародними законодавчими вимогами щодо обліку розрахунково-кредитних операцій проявляється у меті їх інвентаризації. За МСФЗ її проводять, щоб виявити прострочену дебіторську заборгованість для подальших дій/рішень керівництва та бухгалтерії щодо сумнівних боргів і підтвердження балансових даних на певну дату. Інвентаризація сприяє дотриманню принципу обачності, який передбачає недопущення завищення активів господарюючого суб'єкта та обману

користувачів облікових даних і звітності.

Міжнародна практика популяризує проведення інвентаризації розрахунків з дебіторами та кредиторами аудиторами. Але водночас дебіторам і кредиторам підприємства відправляють акти звірки на бланку організації за підписом відповідальних осіб та зазначають зворотню адресу – поштові реквізити аудиторської фірми.

За МСФЗ виокремлюють дві основні форми актів звірки:

1) позитивну – міститься прохання відправити акт звірки назад у будь-якому випадку. Щодо вказування суми заборгованості за даними компанії, то вона може відображати або ні. Міжнародна практика рекомендує не вказувати суму, хай контрагент в акті відобразить величину заборгованості на основі даних власного обліку.

2) негативну – містить прохання відправити акт звірки назад лише коли контрагент не згідний із вказаною сумою. Відповідно сума заборгованості на певну дату вказується в акті звірки. Якщо від контрагента неотримана відповідь, то суму заборгованості вважають як таку, що є підтвердженою.

У вітчизняному правовому та обліковому полі акти звірок негативної форми не використовують. Адже якщо контрагент не надав на акт відповідь – то це не означає нічого і не підтверджує суму боргу. Тобто ця методика взаємозвірки розрахунково-кредитних операцій потребує в Україні удосконалення.

Враховуючи практичну необхідність, добре було б для потреб управління (керівництва, акціонерів), зокрема ТОВ “КАРЛІТ”, виокремити із загальної класифікації суми простроченої кредиторської та дебіторської та заборгованостей, що з’являються через порушення постачальниками/покупцями строків та порядку оплати по розрахункових документах. Виділення такого виду зобов’язань є необхідним з метою контролю сум простроченої кредиторської/дебіторської заборгованості, встановлення строків її реального

погашення, розрахунку часткових показників платоспроможності та фінансової стійкості підприємства, а по заборгованості, строк позовної давності якої вже минув, – вчасного відображення в декларації про прибутки та збитки підприємства.

Широкомасштабна популяризація та практичне застосування у системі вдосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій автоматизації дає можливість здійснити наступні дії:

- формування інформаційної бази усіх учасників розрахунків з кредиторами та дебіторами;
- електронна звірка взаємних вимог і зобов'язань з метою пошуку найраціональніших методів взаємопогашення заборгованостей;
- проведення взаємозаліків задля поступово скорочення величини заборгованості;
- ведення обліку і звітності здійснених взаєморозрахунків.

Врахування та практична реалізація усіх вище визначених пропозицій щодо удосконалення обліку розрахунково-кредитних операцій забезпечить краще групування інформації про кожен вид заборгованості. Це, у свою чергу, матиме позитивний вплив на зміцнення фінансового стану ТОВ “КАРЛІТ” у сучасних умовах господарювання та дасть змогу приймати оптимальні управлінські рішення щодо її регулювання. Завдяки чіткій організації обліку розрахунків із дебіторами та кредиторами у господарюючого суб'єкта прискориться кругообіг оборотних активів і сформується можливість контролю за своєчасністю надходження/сплати грошових коштів. У сукупності це мінімізуватиме ризик виникнення та прострочення дебіторської та кредиторської заборгованостей.

РОЗДІЛ 3

АУДИТ РОЗРАХУНКОВО-КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ТА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ НИМИ

3.1. Організаційно-методичні основи аудиторської перевірки розрахунково-кредитних операцій підприємства

Важливий сегмент економічної роботи підприємства становлять розрахункові та кредитні операції, від правильності та своєчасності проведення яких буде залежати виконання планів реалізації продукції та прибутку, мобілізації грошей та направлення їх на покриття виробничих та інших затрат, прискорення оборотності коштів. Підприємства систематично ведуть розрахунки з покупцями, постачальниками, кредиторами, а також здійснюються операції по отриманню, використанню та погашенню кредитів. Вся ця діяльність і є об'єктом аудиту.

Така перевірка уможлиблює всім зацікавленим особам одержати інформацію про діяльність підприємства, про його активи за показниками діяльності. До таких показників належить наявність дебіторської заборгованості та забезпеченість підприємства позиковими коштами, що вагомо може впливати на його платоспроможність та фінансову стійкість, тому аудиторам необхідно вивчати, перевіряти їх склад та структуру.

Аудит розрахунків з покупцями, постачальниками, що переходить в аудит дебіторської та кредиторської заборгованості, дає можливість виявити слабкі сторони системи бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю, а також борги, по яких наступив строк позовної давності. Наявність великої кількості форм і видів розрахунків ускладнює процес аудиту тому, що потребує вміння аналізувати систему співпраці з контрагентами, що як правило є важкодоступним, оскільки не завжди є можливість отримати достовірну

інформацію в контрагента. Дані обліку є головним джерелом для здійснення аудиту розрахунково-кредитних операцій. Тому методика аудиту розрахунково-кредитних операцій прямо пропорційно буде залежати від належної організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Організація аудиту, зокрема розрахунково-кредитних операцій – це процес оформлення відносин між замовником та аудиторською фірмою, вивчення та попереднє ознайомлення і аналіз потенційного замовника, особливостей обліку в частині розрахунково-кредитних операцій на початковому етапі.

На організаційному етапі аудит розрахунково-кредитних операцій передбачає визначення нормативно-правової бази, що буде використовуватися аудитором. Основним нормативно-правовим документом здійснення аудиторської діяльності є Закон України “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність” [15].

Проведення аудиту, чи надання аудиторських послуг, відбувається на підставі укладеної між замовником та виконавцем угоди (договір). Договір про здійснення аудиту регулює взаємовідносини аудиторської фірми (аудитора) з підприємством, що підлягає аудиторській перевірці.

Аудитор планує свою роботу таким чином, щоб забезпечити:

1) отримання необхідної інформації про бухгалтерський облік дебіторської та кредиторської заборгованості, його стан на досліджуваному підприємстві;

2) визначення змісту, часу проведення та обсягу контрольних процедур, що належать до виконання.

Метою аудиту розрахунково-кредитних операцій є встановлення достовірності первинної інформації щодо їх формування, повноти і своєчасності відображення даних у зведених документах та облікових реєстрах, правильності ведення їх обліку щодо нормативних документів та облікової політики

підприємства, достовірності відображення у звітності підприємства.

Завданням аудиту розрахунково-кредитних операцій є перевірка законності їх виникнення та своєчасності погашення таких, правильності відображення в обліку розрахунків та заходи, що спрямовані на недопущення пляви незаконної заборгованості на базі використовуваних джерел інформації (Додаток Т та рис. 3.1).

Джерела інформації для аудиту розрахунково-кредитних операцій
Наказ про облікову політику підприємства
Установчі документи
Кредитні договори з банками
Векселі, облігації та документи про їх використання
Договори на цільове фінансування та цільове надходження коштів
Форми фінансової і податкової звітності
П(С)БО 11 “Зобов’язання”
Матеріали інвентаризацій розрахунків
П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”
Реєстраційні документи платників податків, обов’язкових внесків із соціального страхування та інших обов’язкових платежів
Регістри аналітичного і синтетичного обліку, первинні бухгалтерські документи
Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарноматеріальних цінностей, грошових коштів і документів, і розрахунків
Документи оформлення відстрочених податкових та інших зобов’язань і дебіторської заборгованості
Договори оренди, договори з постачальниками (договори поставок) та договори з підрядниками (підрядні договори на виконання будівельних, монтажних робіт та надання різних послуг, договори з покупцями та замовниками, договори з навчальними закладами, договори з наймачами квартир, договори з батьками дітей за відвідання дитячих закладів та інші договори).

Рис. 3.1. Інформаційне забезпечення аудиту розрахунково-кредитних операцій

При проведенні аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами мають бути вирішені такі завдання:

- перевірка права власності та правильності оцінювання заборгованості;
- перевірка реальності існування зобов'язань і дебіторської заборгованості на певну дату;
- перевірка правильності документального оформлення зобов'язань і дебіторської заборгованості;
- перевірка наявності прострочених зобов'язань і дебіторської заборгованості;
- установлення причин і строків утворення заборгованості;
- вивчення стану заборгованості, за якою минув термін позовної давності;
- перевірка правильності та обґрунтованості відображення в обліку списаної заборгованості;
- перевірка правильності списання заборгованості, термін позовної давності якої минув;
- перевірка правильності та достовірності відображення інформації про кредиторську та дебіторську заборгованість у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

На підготовчій стадії аудиту потрібно проаналізувати систему внутрішнього контролю підприємства, а саме за такими напрямками:

- перевірка наявності первинної документації щодо всіх господарських операцій, які відбулись з контрагентами;
- періодичне здійснення інвентаризації розрахунків;
- контроль записів по розрахунково-кредитних операціях у реєстрах обліку.

До значної кількості об'єктів аудиту дебіторської заборгованості й зобов'язань аудитор застосовує метод стратифікації, а саме ділить всю сукупність (генеральну) на дрібніші підсукупності, які мають свою власну характеристику. А саме, в ролі підсукупностей виступає кожен балансовий рахунок, що узагальнює інформацію з відповідних рахунків.

Для успішного здійснення поставлених завдань аудитор складає програму аудиту розрахунково-кредитних операцій (Додаток У), до якої в обов'язковому порядку заносить аудиторські процедури щодо всіх виділених підсукупностей із вказанням виконавців та строків виконання. Аудитор зобов'язаний перевірити показники балансу за відповідними рахунками. Така інформація за рахунками 18, 36, 37, 38, класу 5 та 6 плану рахунків та іншими порівнюється з даними журналів та відомостей на певну дату (перше число місяця). Наступним кроком аудитор вивчає угоди на поставку продукції, визначену форму розрахунків, застосування попередньої оплати продукції покупцем, а саме плановими платежами, векселями, розрахунковими чеками, акредитивами, дорученнями. Аудитор встановлює, з чиєї ініціативи вибрана не вигідна для підприємства форма розрахунків і що вживаються по поліпшенню системи розрахунків.

Методика аудиту розрахунково-кредитних операцій – це система вибору та застосування прийомів і методів перевірки обліку розрахунково-кредитних операцій на об'єкті перевірки, окреслення додаткових можливих аудиторських процедур, збирання аудиторських свідчень.

Методика аудиту розрахунково-кредитних операцій забезпечує проведення аудиторами великої кількості процедур та здійснення завдань, тому доцільним буде розділити поставлені задачі на декілька головних та найбільш трудомісних етапів:

- Аудит розрахунків з підрядниками та постачальниками.
- Аудит розрахунків за авансами.
- Аудит розрахунків з підзвітними особами.

- Аудит розрахунків з покупцями і замовниками.
- Аудит розрахунків з іншими дебіторами і кредиторами.
- Аудит розрахунків за платежами та податками.

Аудит розрахунково-кредитних стосунків є надзвичайно трудомістким та складним процесом, тому що включає в себе великий масив інформації, яку необхідно перевірити. Тому доцільним для аудиторської фірми є розподіл обов'язків між декількома аудиторами або їх асистентами.

Оскільки дебіторська та кредиторська заборгованості поділяється на довгострокову та поточну, аудитор перевіряє правильність віднесення їх до такої класифікації.

Аналіз дебіторсько-кредиторської заборгованості по критерію постійності передбачає контроль за дотриманням постійності визначеної підприємством облікової політики щодо заборгованості та вплив її на безперервність функціонування підприємства. Доприкладу, якщо дебіторська заборгованість займає значну частину активів підприємства і ймовірно можливе її погашення може спричинити суттєві фінансові труднощі та бути загрозою банкрутства – така інформація повинна бути прописана в примітках до фінансової звітності [26, с. 176].

Важлива увага приділяється вивченню документальної обґрунтованості проведених операцій, також аудитор перевіряє достовірність документів і правильність їх складання (наприклад одержані товари підтверджуються належно-оформленими платіжними вимогами, рахунками-фактурами; операції по оплаті рахунків платіжних вимог мають відповідати випискам банку). При перевірці необхідно звернути увагу на таке:

- 1) чи наявні угоди на постачання продукції (виконання робіт, послуг) та чи правильно вони складені;
- 2) за наявності дебіторської і кредиторської заборгованості потрібно встановити дату виникнення та причину утворення;

3) чи наявна заборгованість за минулим строком давності позову та чи приймаються заходи по її стягненню.

За показниками бухгалтерської звітності визначається цілий ряд показників, які дають характеристику стану заборгованості, доприкладу частка сумнівної дебіторської заборгованості в сукупному обсязі заборгованості, відсоток, оборот дебіторсько-кредиторської заборгованості тощо.

При здійсненні оцінки кредиторської заборгованості необхідно пам'ятати, що вона є водночас джерелом покриття дебіторської заборгованості. Тому необхідно зіставити суму дебіторської та кредиторської заборгованості за відповідними статтями, а саме визначити питому вагу кожного виду заборгованості у загальній сумі. Якщо одна перевищує другу, то це говорить про іммобілізацію власного капіталу в дебіторську заборгованість.

Аудит завершується аудиторським висновком, який складається за отриманими даними, зафіксованими аудитором у його робочих документах. Аудиторський висновок – це документ, який складений керуючись стандартами аудиту та забезпечує надання впевненості користувачам у відповідності фінансової звітності чи іншої інформації концептуальним основам, що застосовувалися при її складанні [50, с. 178].

Найтиповішими невідповідностями, що можуть бути виявлені у процесі аудиту дебіторсько-кредиторської заборгованості, є такі:

- зарахування одержаних сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості невідповідних дебіторів-платників;
- заміна виписок банку іншими чи виправлення відповідних сум, що свідчать про погашення кредиторської та дебіторської заборгованості (для виявлення таких фактів робиться запит у банк та у підприємства-дебітори);
- неправомірне здійснення бартерних операцій щодо погашення дебіторської заборгованості;
- невідповідність даних синтетичного та аналітичного обліку

дебіторської чи кредиторської заборгованості;

- списання недостач та крадіжок за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;

- неправильний розрахунок суми резерву безнадійної дебіторської заборгованості;

- неправильне визначення (оцінка) сум дебіторської заборгованості та зобов'язань через коливання курсу валют на дату складання балансу при розрахунках в іноземній валюті;

- невідповідність сум, зазначених у первинних документах, що є підставою виникнення дебіторської та кредиторської заборгованостей;

- неправильне оформленням або відсутність договорів;

- шахрайство із сумами дебіторської заборгованості підзвітних осіб (списання її без підстав чи документального підтвердження на загальногосподарські витрати);

- неправильна кореспонденція рахунків щодо відображення в обліку дебіторської та кредиторської заборгованості;

- відображена дебіторська заборгованість що не належить підприємству;

- неправильна класифікація дебіторської чи кредиторської заборгованості на довгострокову та короткострокову, що призводить до викривлення фінансового стану підприємства при аналізі показників, що його характеризують;

- зарахування дебіторської заборгованості у валюту Балансу за початковою вартістю виникнення, а не за чистою реалізаційною вартістю (наслідком є завищення активів);

- запис дебіторської заборгованості по фіктивних рахунках неіснуючих клієнтів чи за фіктивними, нетоварними операціями.

Отже, аудит дебіторсько-кредиторської заборгованості підприємства є

складною та довготривалою процедурою і вимагає багато часу та коштів. Але є велика необхідність у здійсненні його, тому що розрахункові операції є фундаментом ділових стосунків підприємства з іншими господарюючими суб'єктами, а також важливим інструментом, що впливає на результативність діяльності підприємства.

3.2. Внутрішній аудит розрахунково-кредитних операцій підприємства

В умовах сьогодення підприємства повинні об'єктивно оцінювати свій фінансовий стан, кредитоспроможність та платоспроможність своїх контрагентів, адже ці показники прямим чином впливають на фінансові результати підприємства. Тому для піддержання фінансової стабільності, що розвивається у мінливому середовищі, потрібно забезпечити своєчасне надходження коштів від покупців та створити умови для відтермінування по своїм короткотерміновим зобов'язанням.

На сьогодні в Україні відбуваються суттєві зміни у економічній, господарській та соціальній діяльності підприємств. Це диктує умови необхідності зміни системи контролю. Для позитивного функціонування усіх сфер національної економіки необхідно, щоб суб'єкти господарювання при прийнятті управлінських рішень отримували достовірну інформацію, в першу чергу про фінансовий стан свого підприємства, а саме про стан дебіторської та кредиторської заборгованості, про законність та правильність їх відображення в обліку.

Внутрішній аудит – це незалежна експертна діяльність аудиторської служби (аудитора, відділу внутрішнього аудиту, бухгалтера на малому підприємстві) господарюючого суб'єкта для перевірки і аналізу ефективності, адекватності системи внутрішнього контролю обов'язків. Для внутрішнього

аудиту стандартів, якими він керується, немає передового досвіду (крім нормативних документів НБУ з регламентації внутрішнього аудиту в комерційних банках України), що зменшує поширення у цій сфері діяльності на інших підприємствах.

На етапі первинного знайомства з системою внутрішнього контролю аудитор дістає загальне уявлення про масштаби та специфіку діяльності підприємства, систему бухгалтерського обліку, структуру внутрішнього аудиту та його місце в системі управління, дає оцінку рівню професійності служби внутрішнього аудиту та окреслює перелік основних завдань, поставлених перед такою службою.

Оцінивши рівень довіри до системи внутрішнього контролю та можливості застосування результатів роботи внутрішнього аудитора, аудитор має проаналізувати загальний аудиторський ризик перевірки.

Таким чином, внутрішній аудит розрахунково-кредитних операцій підприємства допомагає у досягненні поставленої мети, використовуючи систематизований і послідовний підхід до аналізу і підвищення ефективності процесів управління контролю, ризиками та корпоративного управління [2].

За наявності в Україні кризи неплатежів, коли дебіторська та кредиторська заборгованість набігає величезних сум, здійснення її внутрішнього аудиту має велике значення, оскільки це призводить до регулярної та більш ретельної інвентаризації такої заборгованості та до частішого проведення заходів по стягненню заборгованості з несвоєчасних платників.

Чітка організація розрахунків з постачальниками та споживачами має великий вплив на прискорення обіговості оборотних коштів та їх вчасне надходження. Тому виникає необхідність здійснення внутрішнього аудиту розрахунків, спрямованого на поліпшення організації розрахунково-кредитних операцій, що призведе до дотримання строків платежів та уникнення

безнадійної заборгованості.

Метою внутрішнього аудиту розрахунково-кредитних операцій є встановлення об'єктивної інформації про суми зобов'язань, що відображаються у фінансовій звітності, підтвердження достовірності, законності, повноти та об'єктивності відображених у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності розрахунків.

Для досягнення певної мети потрібно одержати аудиторські докази застосовуючи різних прийоми та джерела. Головними джерелами внутрішнього аудиту розрахунково-кредитних операцій можуть бути законодавчі та нормативні акти, наказ про облікову політику, журнали, акти, облікові реєстри, відомості, платіжні доручення, звітність та ін.

Для ефективного проведення внутрішнього аудиту розрахунково кредитних операцій аудитору необхідно визначити, які прийоми та методи будуть застосовуватись для отримання аудиторських доказів, а також скласти програму аудиту таких операцій.

В процесі підготовки та планування перевірки аудитор визначає мету та головні завдання перевірки. Після чого потрібно скласти програму розрахунків відповідно до поставлених завдань. Програма перевірки повинна допомагати аудитору виявляти наявні порушення. У таблиці 3.1 представлено порядок проведення та аудиторські процедури перевірки розрахунково-кредитних операцій.

Для перевірки достовірності первинних документів потрібно провести зустрічні звірки різних документів, а також надати письмовий запит у відповідні підприємства про стан розрахунків. В процесі аудиту розрахунків потрібно встановити наявність угод, перевірити правильність застосування тарифів та цін. Аудитор здійснює вибіркову перевірку значних сум, перевіряє господарські договори та первинні документи. За результатом такої перевірки аудитор

робить звіт внутрішнього аудитора.

Таблиця 3.1

Порядок проведення внутрішнього аудиту розрахунково-кредитних операцій

Етап	Завдання аудиту	Процедури аудиторської перевірки
Підготовчий	Оцінка системи бухгалтерського обліку і контролю на підприємстві	Перегляд матеріалів попередніх перевірок, узгодження плану перевірки з керівниками підприємства, попереднє ознайомлення з фінансовою звітністю та статутом підприємства, складання плану аудиторської перевірки.
Перевірка	Перевірка відповідності бухгалтерського обліку діючому законодавству, з'ясування правильності відображення в аналітичних синтетичних і регістрах обліку інформації щодо дебіторської та кредиторської заборгованості.	Контроль за наявністю, якістю та реєстрацією укладених договорів; звірка залишків за даними Головної книги, синтетичного та аналітичного обліку; перевірка правильності розрахунку та використання резерву сумнівних боргів.
		Контроль повноти й наявності відображення господарських операцій по безготівкових розрахунках у первинних документах; контроль правильності таких розрахунків.
		Контроль відповідності та своєчасності облікового відображення; перевірка безнадійної заборгованості; перевірка забезпечення зобов'язань.
		Перевірка претензійної роботи та інші питання, що стосуються аудиту дебіторської заборгованості і зобов'язань.
Заключний	Складання на підставі результатів перевірки звіту внутрішнього аудитора і пояснювальної записки	Підведення підсумків аудиторської перевірки, систематизація робочих документів та записів, що були складені під час перевірки, визначення заходів та відповідних рекомендацій по усуненню виявлених порушень, оформлення звіту внутрішнього аудиту і пояснювальної записки.

Метою внутрішнього аудиту розрахунково-кредитних операцій необхідно вважати можливість адекватного відображення таї розкриття даних про кредиторську заборгованість підприємства з метою забезпечення прийняття в майбутньому ефективних та дієвих управлінських рішень. Внутрішній аудит розрахунково-кредитних операцій повинен вирішувати такі завдання:

- вивчення реальності розрахунково-кредитних операцій;
- з'ясування причин і терміну появи заборгованості по розрахунково-кредитних операціях; контроль за кредиторською заборгованістю, строк якої вже минув;
- виявлення достовірності і адекватності відображення розрахунково-кредитних зобов'язань в балансі, розрахунок відхилень;
- контроль за списанням заборгованості та перевірка її відображення в

обліку; виявлення актів звірки розрахунків чи гарантійних листів, дотримання строку позовної давності.

Необхідність внутрішнього аудиту виникає тому, що незалежно від якості системи контролю, ніхто не застрахований від ненавмисних викривлень реального стану справ. Служба внутрішнього аудиту здійснює аналіз звітності підприємства, стан розрахунково-кредитних зобов'язань та надає об'єктивні консультації, спрямовані на вдосконалення діяльності підприємства, визначає напрями перспективного розвитку підприємства, а отже має вагомий вплив на прийняття управлінських рішень для досягнення певних цілей. Господарючі суб'єкти обов'язково повинні мати чітко налагоджену систему багаторівневого внутрішнього контролю.

Внутрішній аудит розрахунково-кредитних операцій на ТОВ “КАРЛІТ” рекомендується здійснювати за такими етапами.

Перший етап. Планування аудиту розрахунково-кредитних операцій, який включає визначення мети та завдання аудиторської перевірки та розробку двох документів: загального плану аудиторської перевірки; програми аудиторської перевірки. Загальний план є документом організаційно-методологічного характеру, що містить основні етапи аудиту в логічній послідовності. Зміст та форма Загального плану залежатиме від розмірів підприємства, складності аудиторської перевірки, конкретних технологій та методик, що застосовуються внутрішнім аудитором. Загальний план розробляється на весь строк аудиторської перевірки, та поділяється на етапи: підготовчий; фактичний; основний; заключний.

Другий етап – етап фактичної перевірки. Аудит розрахунково-кредитних операцій розпочинають з інвентаризації. Ціль етапу фактичної перевірки – встановлення існування (реальності) залишків зобов'язань по розрахунково-кредитних операціях на відповідних субрахунках обліку на підставі первинних та облікових документів. Контролем якості у цьому є метод зустрічної

перевірки, що застосовується аудитором для достовірності та повноти перевірки залишків розрахунків по розрахунково-кредитних операціях

Третій етап – основний етап внутрішньої аудиторської перевірки – це здійснення аудиторських процедур відповідно до програми аудиту, яка є контролем якості аудиту розрахунково-кредитних операцій.

Програма внутрішньої аудиторської перевірки визначає характер, обсяг та час запланованих аудиторських процедур, необхідних для здійснення загального плану аудиторської перевірки.

Проаналізувавши запропоновані програми аудиту розрахунково-кредитних операцій, слід зазначити, що на сьогодні не існує типової програми аудиту, що відповідала б сучасним вимогам якісного проведення внутрішнього аудиту розрахунково-кредитних операцій. Немає взаємозв'язку між метою, завданнями певної аудиторської процедури, якісними аспектами перевірки. Для уникнення цього недоліку доцільним є розпочинати розробку програми аудиту розрахунково-кредитних операцій з встановленням завдання на підтвердження якісного аспекту на кожну аудиторську процедуру. Отже, програма внутрішнього аудиту розрахунково-кредитних операцій повинна містити: мету аудиторської процедури (якість, що підтверджується), завдання, методи аудиту, термін виконання аудиторської процедури, аудиторські докази, індекс робочого документу. Доцільно обирати тільки ті аудиторські процедури, що мають контрольне значення, взаємопов'язані. Якість програми має визначатися перевіркою якісних аспектів тверджень інформації про розрахунково-кредитні операції в фінансовій звітності.

Четвертий етап – аналітичні процедури. Перевіливши стан розрахунково-кредитних операцій на якісні аспекти трактувань фінансових звітів (існування, права та зобов'язання, наявність, оцінка вартості, повнота, вимірювання, подання та розкриття інформації) внутрішньому аудитору потрібно провести аналітичні процедури. Це процедури, які передбачають оцінку важливих

фінансових показників та їх тенденцій з наступним дослідженням відхилень та взаємозв'язків, що суперечать іншій відповідній інформації або відхиляються від прогнозованих сум. Щодо виконання аналітичних процедур, можуть застосовуватися різні методи, починаючи від простих порівнянь і закінчуючи комплексним аналізом із використанням складних статистичних методів [2].

До методики аналітичних процедур рекомендовано включити:

- визначення повної інформаційної бази;
- визначення належних методів аналізу;
- проведення безпосередньо аналітичних процедур;
- аналіз результатів;
- розроблення подальшої стратегії із запобігання відхилень.

П'ятий етап – заключний. На основі достатніх аудиторських доказів внутрішній аудитор здійснює оцінку виявлених порушень, результатів аналітичних процедур, ставить до відома управлінський персонал, пропонуються рішення по усуненню виявлених порушень, приймаються згоди чи не згоди з виявленими порушеннями, запроваджуються методи для запобігання проблемних питань в майбутньому.

Міжнародними стандартами аудиту передбачено використання аналітичних процедур на всіх етапах здійснення аудиту, але на заключному етапі вони є найбільш ефективні. Для внутрішнього аудиту додержання цих процедур буде доречним, але потребують деяких доповнень, так як дасть можливість виявити недоліки та усунути їх на місцевому рівні.

В українських умовах прослідковується бажання власників та керівництва підприємства впорядкувати структуру та організацію бізнес-процесів, які можуть здійснити істотну економію коштів. Ті підприємства, які планують в короткостроковий або середньостроковий термін вийти на міжнародні ринки опиняються перед необхідністю створення служб внутрішнього аудиту, які підвищать їх імідж [2].

В економічно розвинених державах внутрішній аудит є під “прицілом”, як і зовнішній (аудиторські комітети повинні перевіряти всі компанії, акції яких котуються на біржі). Але, якщо становлення зовнішнього аудиту в Україні вже відбулось, то вітчизняний внутрішній аудит і в законодавчому, і в професійному, і в інституціональному аспектах на сьогодні знаходиться ще в початковій стадії розвитку.

3.3. Система управління розрахунково-кредитними операціями підприємства

Оскільки дебіторська і кредиторська заборгованості мають суттєвий вплив на фінансовий стан підприємства, то звичайно повинен здійснюватися постійний суцільний контроль за ними. Проте, більшість вітчизняних підприємств ухвалюють рішення щодо виникнення та погашення заборгованості “інтуїтивно”, і бувають випадки, коли на підприємстві немає постійної та обґрунтованої політики з цього питання. Це може привести до фінансових втрат або недоотримання частини прибутку. Оскільки найпитоміша вага у дебіторській заборгованості належить розрахункам з покупцями, а у кредиторській – з постачальниками, то система управління розрахунково-кредитними операціями найперше включає контроль за обсягами реалізації продукції та розмірами їх збільшення для досягнення оптимізації і своєчасністю оплати [56].

Для досягнення максимальної ефективності діяльності підприємства доцільно дотримуватись основних прийомів управління розрахунково-кредитними операціями (рис. 3.2).

Досить популярним при управлінні розрахунково-кредитними операціями є застосування методу ABC-аналізу дебіторської заборгованості, який ґрунтується на принципі (правила) Парето, або “Правило 20/80”, відповідно до

якого лише 20% дебіторів можуть мати 80% дебіторської заборгованості підприємства [49, с. 21].

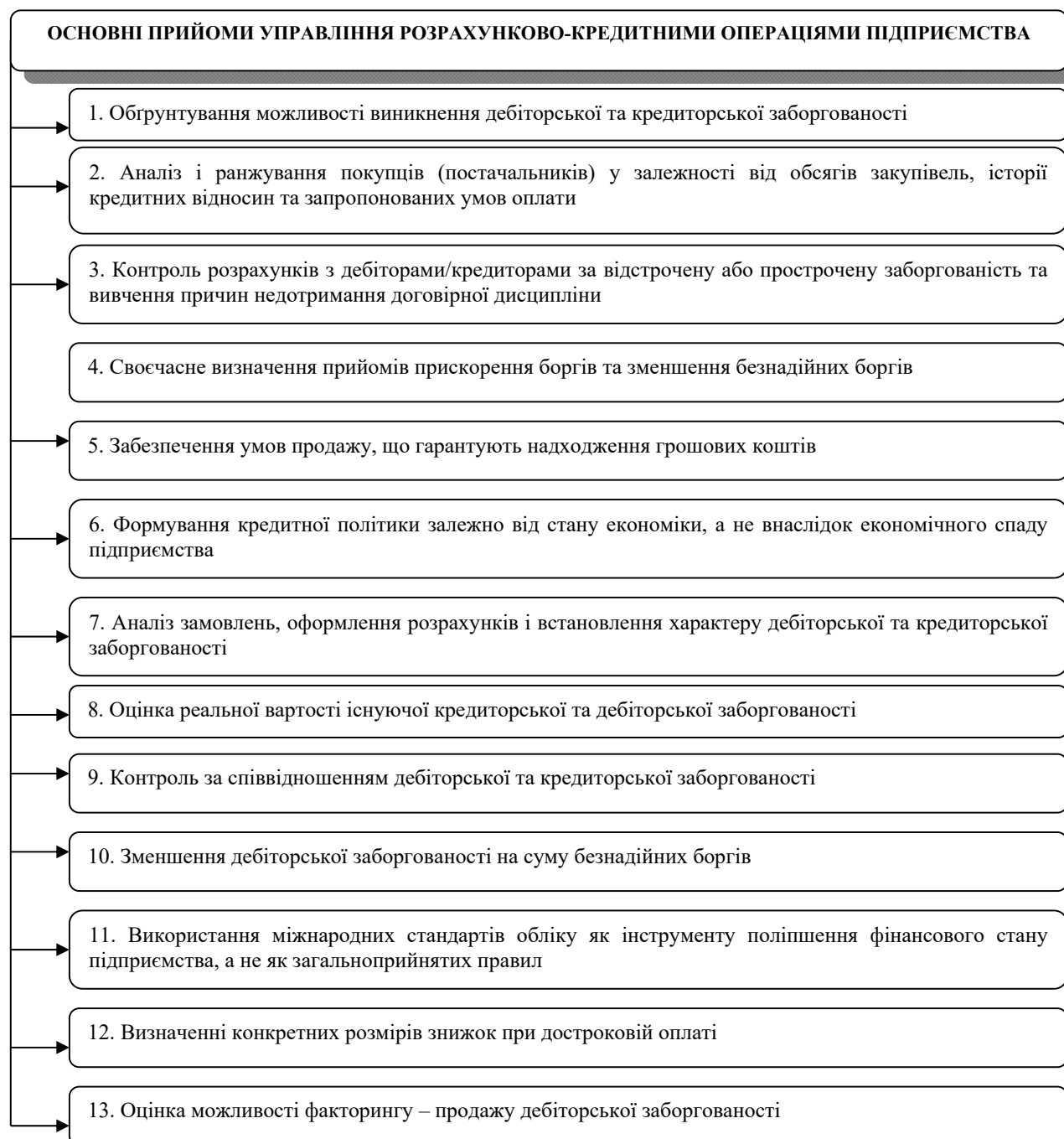

Рис. 3.2. Прийоми управління розрахунково-кредитними операціями підприємства

Зважаючи на політику оплати ресурсів (передоплата, оплата за фактом надходження, відтермінування платежу) на підприємстві може з'являтися дебіторська і кредиторська заборгованість. За таких умов в операційному циклі підприємства можна виокремити два цикли:

- виробничий – включає термін обороту запасів (матеріалів, сировини, інших ресурсів), незавершеного виробництва та готової продукції (включно до моменту передачі її покупцеві);

- фінансовий – термін обороту грошових коштів підприємства. Будь-яку суму коштів, використовуваних підприємством для фінансування своїх витрат, можна вважати кредитом. Тому, чим довший фінансовий цикл, тим вищі сумарні витрати підприємства.

Зменшити фінансовий цикл можна трьома шляхами: зменшуючи виробничий цикл; скорочуючи дебіторську заборгованість, збільшуючи кредиторську заборгованість.

У реальному житті зменшити дебіторську заборгованість до нуля неможливо, і робити цього нема потреби. Адже надання покупцям відтермінування платежів дає можливість збільшити збут, позитивно проявити себе на ринку, розв'язати інші задачі підприємства.

При постійному виробничому циклі фінансовий цикл може змінюватись досить істотно залежно від відносин з дебіторами і кредиторами.

Система управління розрахунків з дебіторами передбачає прийняття управлінських рішень відповідно до двох протилежних процесів діяльності: збільшення обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) і зростання безнадійних боргів. Це сприяє зменшенню сум безнадійної заборгованості, збільшенню інвестиційних можливостей господарюючого суб'єкта та ефективнішому використанню фінансових ресурсів.

В управлінні дебіторською заборгованістю потрібно:

- 1) орієнтуватися на більшу кількість покупців для зменшення ризиків

несплати одним або кількома великими покупцями;

2) контролювати стан розрахунків з покупцями при відстроченій чи простроченій заборгованості;

3) слідкувати за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості (суттєве перевищення дебіторської заборгованості загрожує фінансовій стійкості підприємства);

4) використовувати метод надання знижок, дисконтів покупцям в умовах довгострокової оплати та інше.

Ведення бізнесу в країнах з розвиненими ринковими відносинами, надання знижок, як показує практика широко застосовується підприємницькими структурами (оскільки така практика забезпечить прибуток на одержані достроково кошти, та розмір його буде більшим за розмір наданої знижки). Для розрахунку розміру знижки, яку можна надати клієнтам, по-перше необхідно постійно здійснювати моніторинг цін конкурентів на аналогічний товар. Також доцільним є впровадження системи надання знижок покупцям, що достроково сплачують свою поточну заборгованість, що призведе до прискорення обороту дебіторської заборгованості, збільшення обігових грошей, зростання обсягів товарів, які реалізуються і, як результат, збільшення підсумкового прибутку. Ще, в разі дострокової сплати заборгованості покупцями, знижуються втрати від інфляції [56]. Якщо підприємства не застосовують знижку у довгостроковій оплаті рахунків, воно втрачає частину прибутку.

Важливим є розрахунок суми коштів, що можливо інвестувати в дебіторську заборгованість за товарним (споживчим) кредитом. Визначення ліміту дебіторської заборгованості щодо кожного контрагента, що використовує відстрочку платежу, – це один з найефективніших методів управління ризиками виникнення простроченої заборгованості. Є багато різних підходів до розрахунку граничного значення дебіторської заборгованості. Найперше розраховується максимально допустимий розмір/ліміт дебіторської

заборгованості:

- як правило на основі експертних оцінок;
- або є можливість розрахунку виходячи з того, що він не має перевищувати суму кредиторської заборгованості щодо постачальників та обсяг короткотермінових банківських кредитів, що залучаються до поповнення оборотних коштів компанії. Тобто, кредитування клієнтів переводиться на постачальників підприємства і банки. Водночас дебіторська заборгованість та зобов'язання мають бути збалансовані за термінами [56].

Після того, як гранично допустимий розмір дебіторської заборгованості розраховано, залишається необхідність розподілу цієї суми за контрагентами, а саме через використання балів, що присвоюються контрагентам за термінами співпраці з ними, результатів фінансового аналізу та ін. Проте найпростішим рішенням є пропорційний розподіл лімітів рівномірно середнім об'ємам постачання тим або іншим клієнтам, що розраховуються на підставі статистики минулих періодів.

В управлінні дебіторською заборгованістю виокремлюють можливості її рефінансування через застосування запропонованих форм (рис. 3.3) [35, с. 38].

Механізм управління дебіторською заборгованістю закінчується узагальненням результатів та аналізом ефективності управлінських рішень через виділення таких першочергових кроків:

- безперервно слідкувати за ефективністю роботи підприємства;
- виокремлювати найдохідніших клієнтів, знаходити причини такої успішної співпраці та застосовувати набуті знання у підвищенні успішності співпраці з іншими клієнтами;
- виокремлювати клієнтів, що дають найменшу вигоду, чи, навіть негативний фінансовий результат, та здійснити необхідні кроки щодо виходу з кризи, якщо це не є можливим – застосовувати варіант розірвання договорів про співпрацю.

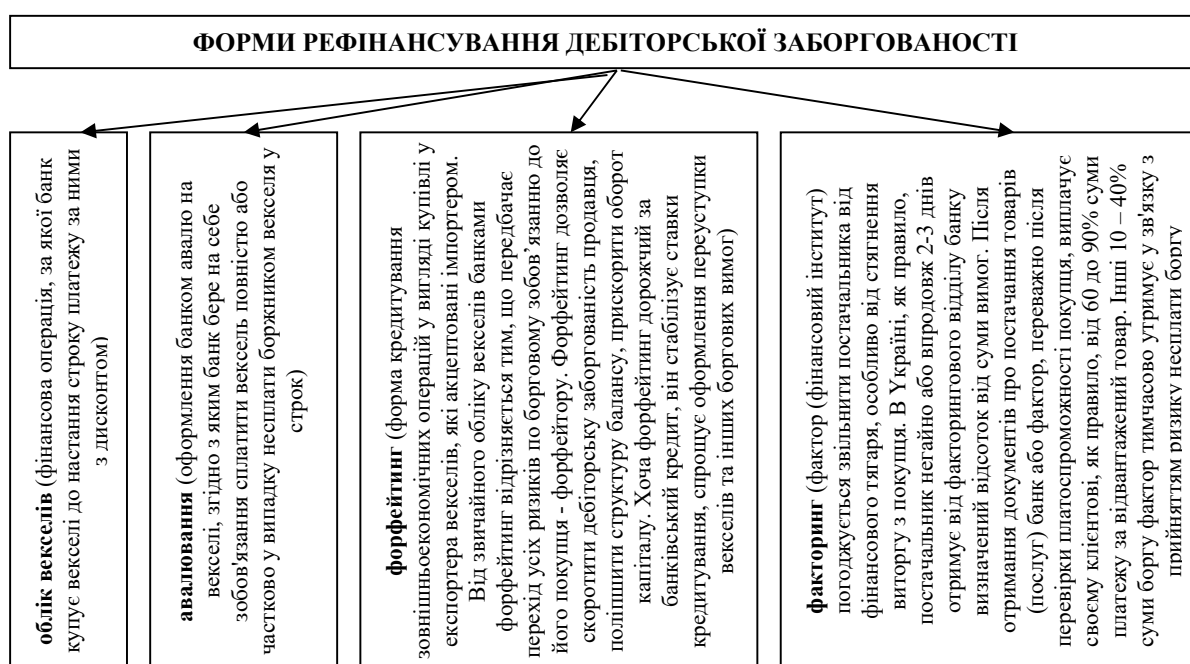

Рис. 3.3. Форми рефінансування дебіторської заборгованості.

За погодженого управління кредитними ресурсами кредиторська заборгованість стає додатковим та відносно бюджетним джерелом залучення ресурсів.

Для управління кредиторською заборгованістю є характерними наступні основні принципи [56]:

- правильність вибору форми заборгованості з ціллю мінімізувати відсоткові виплати на покупку матеріальних цінностей;
- визначення найбільш вигідної форми банківського або комерційного кредиту та його терміну;
- недопущення виникнення протермінованої заборгованості.

Воно може бути виконана через застосування таких способів:

- оптимізації – пошук нових заходів, з допомогою яких зміна кредиторської заборгованості позитивно впливатиме на діяльність підприємства;
- мінімізації – наявна кредиторська заборгованість максимально

знижується, або ж зовсім погашається.

Вигоди, витрати та втрати, яких можуть відбутися на ТОВ “КАРЛІТ” при управлінні розрахунково-кредитними операціями доцільно передбачити під час прийняття управлінських рішень (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Систематизація вигід, витрат, втрат, які слід враховувати під час прийняття рішень щодо управління дебіторською та кредиторською заборгованостями.

<i>Види вигід, витрат і втрат</i>	<i>Дебіторська заборгованість</i>	<i>Кредиторська заборгованість</i>
1.Прямі вигоди	Збільшення товарообігу й відповідно доходу та прибутку від продаж; відносне зниження постійних витрат; отримання знижок за умов авансових платежів постачальникам; економія витрат зі зберігання товарів; зниження податків по безнадійній заборгованості.	Дохід від використання; зменшення середньозваженої вартості капіталу; дохід від інфляції.
2.Прямі витрати	Трансакційні витрати з обслуговування заборгованості; плата за залучення додаткових джерел фінансування.	Трансакційні витрати з залученням коштів; надання знижок за умов авансових розрахунків покупців.
3.Прямі втрати	Втрати від інфляції; списання безнадійної заборгованості.	Штрафи, пені, недотримки у разі порушення строків повернення й інших умов договорів.
4.Альтернативні витрати	Одержання доходу по депозиту або інших видів діяльності.	Втрати знижок у разі оплати товарів з відстрочкою платежу.
5.Втрачені можливості	Репутація вигідного партнера.	Репутація стабільного кредитора.

При одночасному збільшенні у ТОВ “КАРЛІТ” обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей, їх взаємозалік може стабілізувати кризову ситуацію на деякий час. Та це не має впливу на ліквідацію причин виникнення заборгованості.

На зниження дебіторсько-кредитної заборгованості підприємства впливатиме подальше вдосконалення грошових розрахунків, через використання обороту (використання розрахункових документів, що зменшують строк оплати та гарантують здійснення платежу), клірингової системи обслуговування.

Зміцненню розрахункової дисципліни сприятиме впровадження санкцій за її недотримання, що направлені на зміцнення договірної, розрахункової, кредитної, фінансової дисципліни та покращення роботи суб'єкта

господарювання.

У сучасних умовах швидкого розвитку автоматизованих систем опрацювання інформації має місце впровадження систем в управлінні розрахунково-кредитними операціями підприємства [35, с. 40] (рис. 3.4).

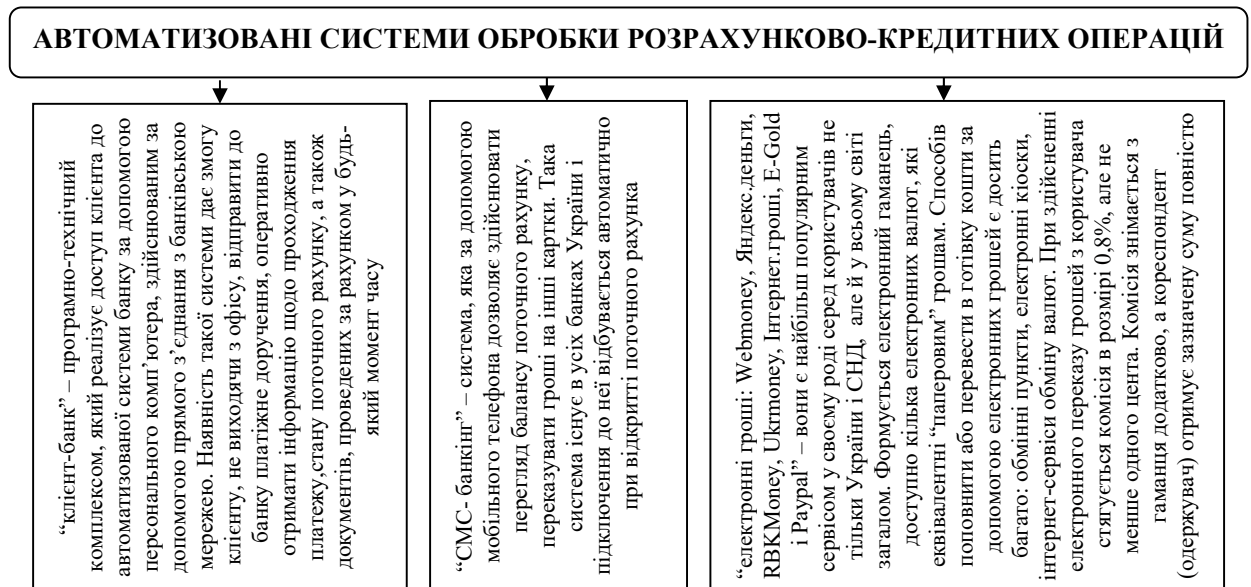

Рис. 3.4. Автоматизовані системи обробки розрахунково-кредитних операцій

Зрозуміло, що більша частина дебіторської заборгованості формується з боргів покупців. Встановлення з покупцями таких договірних стосунків, які забезпечують вчасне та достатнє надходження грошей для здійснення платежів кредиторам – є основним завданням управління рухом дебіторської заборгованості. Управління рухом кредиторської заборгованості є встановлення таких договірних відносин з постачальниками, що ставлять терміни та розміри платежів підприємству залежності від надходження коштів від покупців. Отже, фактично мова йде про одночасне керівництво рухом як дебіторської, так і кредиторської заборгованості. Практичне здійснення такого керування допускає наявність інформації про реальний стан кредиторської та дебіторської заборгованостей та їхньої оборотності. У кінцевому рахунку все що дає можливість дати відповідь на запитання, чи оптимальною є політика управління

розрахунково-кредитних операцій підприємства.

Рівень сучасної автоматизації обробки облікових даних дозволяє швидко та в повному обсязі отримувати всю необхідну інформацію про розрахунково-кредитні операції та вчасно погашати їх.

Одержані платежі від дебіторів є одними з головних джерел поступлення коштів на підприємство, тому виручка від продажу є єдиним засобом погашення всіх видів кредиторської заборгованості.

Узгоджене керування розрахунково-кредитними операціями передбачає погодженість: в складі та сумі заборгованостей; в термінах та швидкості обороту заборгованостей; у вартісних та цінових оцінках заборгованостей; у формуванні вільних грошових коштів.

ВИСНОВКИ

Необхідною умовою нормального функціонування підприємства є встановлення ним належних господарських відносин із постачальниками, покупцями, працівниками, іншими особами та організаціями. Такі зв'язки забезпечують безперебійне постачання виробництва, системність відвантаження (реалізації) продукції покупцям. Налагодження господарських відносин суб'єкта підприємницької діяльності з іншими контрагентами передбачає виникнення між ними певних розрахункових операцій та зобов'язань.

Облік кредитних ресурсів та розрахункових операцій характеризується виконанням бухгалтером ряду взаємопов'язаних дій, що базуються на методах бухгалтерського обліку, прописаних в Законі України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”. Розрахункові операції по своїй суті є дебіторською заборгованістю, тоді як кредитні ресурси в обліку відображаються як кредиторська заборгованість.

Базу побудови бухгалтерського обліку розрахунково-кредитних операцій визначає їх класифікація. Класифікація розрахунково-кредитних операцій здійснюється за формою, призначенням, місцем проведення, способом отримання платежу, способом реалізації, за територіальним розміщенням суб'єкта господарювання та за особами здійснення розрахунково-кредитних операцій.

В даній роботі було здійснено вивчення та аналіз нормативної бази, яка регулює всі аспекти ведення обліку та аудиту розрахунково-кредитних операцій. До головних нормативно-правових документів, за допомогою яких відбувається належна організація та методика як обліку, так і аудиту, відносяться: Кодекси України, Закони України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність”, Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, а саме

П(С)БО №10 “Дебіторська заборгованість” та П(С)БО №11 “Зобов’язання”.

В другому розділі було досліджено та проаналізовано методику ведення обліку розрахунково-кредиторських операцій та напрямки її вдосконалення. А саме було обґрунтовано ведення обліку господарських операцій у розрізі дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Методичні основи здійснення обліку як дебіторської, так і кредиторської заборгованості трактують по-перше дослідження визначень які відносять до дебіторської та кредиторської заборгованості та хто є дебіторами і кредиторами по відношенню до підприємства. По-друге є належна організація первинного документообігу розрахунково-кредитних операцій, а також реєстрація інформації про них у зведеній та підсумковій звітностях. Також методикою визначено порядок нарахування, списання та відображення в обліку дебіторської та кредиторської заборгованості. Під час здійсненні розрахунків з дебіторами та кредиторами важливою є правильна їх організація, яка вимагає відповідності принципам ведення бухгалтерського обліку: документальний супровід розрахунково-кредитних операцій, методи оцінки заборгованості та зарахування її на баланс підприємства, відображення на відповідних рахунках синтетичного й аналітичного обліку, узагальнення даних в регістрах обліку та фінансовій звітності.

Третій пункт розділу присвячений оцінці можливих шляхів покращення методики обліку розрахунково-кредитних відносин, а саме:

- підвищення ефективності у процесі відбору контрагентів;
- забезпечення надійності збереження конфіденційної інформації;
- систематичне проведення інвентаризації розрахунків на підприємстві;
- створення апарату внутрішнього контролю на підприємстві;
- створення необхідних дій з метою вчасної сплати дебіторської заборгованості;
- забезпечення ефективності роботи управлінського контролю за

розрахунками та заборгованістю;

- проведення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості;
- проведення безперервного поточного контролю за станом кредиторської та дебіторської заборгованостей;
- забезпечення рівності між заборгованістю та розрахунками;
- збільшення кількості проведення основних форм рефінансування дебіторської заборгованості.

Третій розділ випускної роботи присвячено механізму проведення аудиту розрахунково-кредитних операцій, а саме його організації та методики та особливим аспектам внутрішньої аудиторської перевірки розрахункових взаємовідносин з дебіторами та кредиторами підприємства.

Аудит розрахунково-кредитних операцій передбачає вивчення основних понять, таких як мета та завдання аудиту розрахунково-кредитних операцій, процедур, що відбуваються на попередньому етапі аудиту, використання методичних прийомів документального та фактичного контролю з метою отримання належної кількості аудиторських доказів для формування аудиторського висновку. Також методикою аудиту окреслено послідовність безпосереднього проведення аудиту розрахунково-кредитних операцій, який є надзвичайно трудомістким процесом, тому що містить велику кількість інформації, яка потребує опрацювання.

Вивчено доцільність та важливість функціонування на підприємстві системи внутрішнього аудиту. Функції внутрішнього аудитора забезпечують здійснення оперативного контролю за веденням обліку розрахункових операцій та знижують ризики виявлення недоліків при проведенні зовнішнього аудиту. Важливість внутрішнього аудиту для підприємства встановлюється економічною доцільністю та вимогами сучасної економіки. Його наявність забезпечить здійснення оперативного контролю за веденням обліку розрахунково-кредитних операцій і знизить ризик контролю при проведенні

зовнішнього аудиту.

Останній пункт третього розділу узагальнює шляхи вдосконалення механізму управління розрахунково-кредитними операціями. Основні прийоми управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства наступні:

- контроль розрахунків з дебіторами (кредиторами) за відстрочену або прострочену заборгованість та вивчення причин недотримання договірної дисципліни;
- аналіз і ранжування покупців (постачальників) у залежності від обсягів закупівель, історії кредитних відносин та запропонованих умов оплати;
- обґрунтування можливості виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості;
- забезпечення умов продажу, що гарантують надходження грошових коштів;
- своєчасне визначення прийомів прискорення боргів та зменшення безнадійних боргів;
- формування кредитної політики залежно від стану економіки, а не внаслідок економічного спаду підприємства;
- оцінка реальної вартості існуючої кредиторської та дебіторської заборгованості;
- використання міжнародних стандартів обліку як інструменту поліпшення фінансового стану підприємства, а не як загальноприйнятих правил;
- зменшення дебіторської заборгованості на суму безнадійних боргів;
- контроль за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості;
- аналіз замовлень, оформлення розрахунків і встановлення характеру дебіторської та кредиторської заборгованості;

- оцінка можливості факторингу - продажу дебіторської заборгованості;
- визначенні конкретних розмірів знижок при достроковій оплаті.

Досягнення і правильна підтримка стійкого фінансового положення підприємством є гарантією його майбутнього економічного та фінансового зростання. Адже в разі недостатньої платоспроможності підприємство буде вимушене визначити основною метою діяльності не власну капіталізацію та ріст добробуту його власників, а позицію по утриманню на конкурентному ринку. Передовий досвід свідчить, що суттєвим показником стійкого фінансового становища в умовах конкурентоспроможності є позитивна дебіторська та кредиторська заборгованість та правильно організована робота з її управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безкоровайна Л. В. Особливості бухгалтерського обліку дебіторської і кредиторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці Ефективна економіка № 12, 2019.
<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5310>
2. Белокоз О. Внутрішній аудит дебіторської та кредиторської заборгованостей торговельних підприємств / О. Белокоз // Економічний аналіз. – 2011. – № 9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ecan/2011_9_1/pdf/byelokoz.PDF.
3. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств/ М.Д. Білик// Фінанси України. – Міністерство фінансів України, 12/2018. – № 12. – С. 24-36.
4. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік / Ф. Ф. Бутинець, А. М. Герасимович, Г. Г. Кірейцев та ін. – Житомир : ПП “Рута”, 2019. – 756 с.
5. Василюк М. М. Організація обліку : [навчально-методичний посібник] / М. М. Василюк, Т. М. Гнатюк, В. В. Шкроміда, Н. Б. Мельник – Івано-Франківськ, 2013. – 340 с.
6. Власова І. О. Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами : дис. канд. екон. наук / І. О. Власова ; Нац. аграр. університет. – Київ, 2015. – 193 с.
7. Власюк Г. В. Проблеми класифікації та оцінки дебіторської заборгованості, шляхи їх вирішення / Г. В. Власюк // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2017. – № 6. – С. 131–135.
8. Голов С. Ф. Фінансовий облік : підручник / С. Ф. Голов. – К. : Лібра, 2020. – 976 с.
9. Городянська, Л. В. Особливості організації обліку кредиторської заборгованості на підприємстві / Л.В. Городянська // Бухгалтерський облік і аудит. - 2017. - № 6. - С.9-17.
10. Господарський кодекс України. від 16.01.2003 № 436-IV

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

11. Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств / В.О. Гуня. // Економічний простір. – 2016. – № 19. – С. 124–131.

12. Дячук О.В., Новодворська В.В. Місце кредиторської заборгованості в системі управління підприємством // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2018. – Вип. – Т. 10. – №. 3. – С. 243–251.

13. Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи : Міжнародний стандарт фінансової звітності (IAS) 37 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.dipifr.kiev.ua/upload/iblock/3f3/3f39d202054d1379745826f69018e797.pdf>.

14. Закон України “ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 10.08.2022 № 996-XIV. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

15. Закон України “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність” від 01.01.2023р. № 2258-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>

16. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000р. № 2121-III. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

17. Зменшення корисності активів : Міжнародний стандарт фінансової звітності (IAS) 36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifrs.org.ua/wp-content/uploads/2013/04/Mezhdunarodny-j-standart-finansovoj-otchetnosti-IAS-36-Obestsenenie-aktivov-.pdf>.

18. Іванов С.В. Організаційні засади погодженого управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5240> pdf

19. Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг, затверджена Постановою Національного банку України від 29.07.2022р. № 163. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22>

20. Кияшко О. М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / О. М. Кияшко. – Київ, 2019. – 21 с.

21. Коблянська О. І. Фінансовий облік : Навч. пос. / О.І. Коблянська. – К. : Знання, 2016. – 471 с.

22. Конституція України. Документ 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

23. Лівовшко Т.В. Шляхи покращення управління дебіторською заборгованістю підприємства // Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_103.pdf. – 2014.

24. Матицина. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н.О. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 12. – С. 38–42.

25. Москалюк Г. О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрямки удосконалення і розвитку [Електронний ресурс] / Г. О. Москалюк // Ефективна економіка. – Режим доступу : economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1899 (дата звернення: 13.05.2017).

26. Москалюк Г. О. Облік та контроль дебіторської заборгованості: існуючі проблеми та шляхи їх вирішення / Г. О. Москалюк // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2017. – № 721 – С. 173–178.

27. Москалюк Г.О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрями удосконалення і розвитку // Ефективна економіка. – 2016. – №. 4-7.

28. Москалюк Г.О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрями удосконалення і розвитку // Ефективна економіка. – 2018. – №. 4.

29. Музиченко К. О. Економічна сутність розрахункових операцій / Ю.Д. Маляревський // Управління розвитком. – № 15 (178) 2016 – С. 66–68.

30. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 за станом на 17.02.2023 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

31. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Консолідована фінансова звітність”: Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 628 за станом на 17.02.2023 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>

32. Новицька Н.В. Теоретичні аспекти понять «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість» // Актуальні проблеми економіки. – 2018. – №. 2. – С. 286–290.

33. Олійник С. О. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості кандидат економічних наук // Науковий огляд № 5(48), 2018. <https://core.ac.uk/download/pdf/217451914.pdf>

34. Партин Г. О. Управлінський облік : / Г. О. Партин, А. Г. Загородній. – К. : Знання, 2016. – 303 с.

35. Пінчук Т.А. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / А.Т. Пінчук // Ефективна економіка – 2018. – № 10. – С. 36–41.

36. План рахунків та Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291. [Електронний ресурс]. Режим доступу :

http://www.minfin.gov.ua/ontrol/uk/publish/article?art_id=293649&cat_id=293

37. Подання фінансової звітності : Міжнародний стандарт фінансової звітності (IAS) 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_004.

38. Податковий кодекс України. Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

39. Подолянюк Р. В. Актуальні проблеми обліку дебіторської заборгованості / Р. В. Подолянюк // Управління розвитком. – 2017. – № 4. – С. 114–116

40. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” : Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.99 № 237. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.

41. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 р. № 20. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

42. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>.

43. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 року № 318. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>.

44. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 р. № 148. [Електронний ресурс]. Режим доступу :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>

45. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджена наказом Мінфіну України № 88 від 24.05.1995р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>

46. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене Міністерством фінансів України наказом від 02.09.2014 року № 879. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>

47. Сурніна К.С. Зобов'язання і кредиторська заборгованість, проблеми термінології і класифікації // Економіка: проблеми теорії та практики. Міжвузівський зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету. Вип. 42. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2017. – С.56-61.

48. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України /Н. М. Ткаченко. – К. : А.С.К., 2020. – 784 с.

49. Тучак О. Управління дебіторською заборгованістю / О. Тучак // “Баланс”.– Вінниця: “Баланс”, 2017. – С. 19–24.

50. Усач Б. Ф. Організація і методика аудиту / Б. Ф. Усач, З. О. Душко, М. М. Колос. – К. : Знання, 2018. – 295 с.

51. Феофанов Л.К., Денисов Д.В. Методичні підходи з організації обліку та аудиту кредиторської заборгованості на підприємстві // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – №. 12. – С. 65–68.

52. Фінансовий облік: навчальний посібник : [для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти] / за ред. І. Ф. Баланюка, Н. І. Пилипів, Т. М. Гнатюка та колективу авторів. Електронне видання. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 650 с.

53. Фінансові інструменти – визнання та оцінка : Міжнародний

стандарт фінансової звітності (IAS) 39 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ifrs.org.ua/wp-content/uploads/2013/04/Mezhdunarodny-j-standart-finansovoj-otchetnosti-IAS-39-Finansovy-e-instrumenty-priznanie-i-otsenka-.pdf>.

54. Фінансові інструменти – розкриття та подання інформації : Міжнародний стандарт фінансової звітності (IAS) 32 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ifrs.org.ua/wp-content/uploads/2013/04/Mezhdunarodny-j-standart-finansovoj-otchetnosti-IAS-32-Finansovy-e-instrumenty-predstavlenie-informatsii-.pdf>.

55. Хом'як Р. Л. Бухгалтерський облік в Україні / Р. Л. Хом'як. – К. : Інтелект-захід, 2018.– 567 с.

56. Хохлов М.П. Корнієнко О.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю // Випуск Економіка і суспільство 10 / 2017. https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/70.pdf

57. Цивільний кодекс України. від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

58. Чебанова Н. В. Бухгалтерський фінансовий облік: посібник / Н. В. Чебанова, Ю. А. Василенко. – К.:Видавничий центр “Академія”, 2020. – 672 с.

59. Чебанова Н. В. Фінансовий облік / Н. В. Чебанова, Т. І. Єфіменко. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2017. – 702 с.

60. Шендригоренко М.Т. Дацко К.П. Проблеми встановлення внутрішнього аудиту в Україні / М.Т. Шендригоренко, К.П. Дацко // Економіка. – 2019. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_ANRR_2019/Economics/40187.doc.htm.

61. Шишкова Н. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління з контрагентами підприємства / Н. Л. Шишкова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2869>

ДОДАТКИ

Додаток А

Трактування терміну “розрахунково-кредитні операції”

Автор / Джерело	Визначення терміну “розрахунково-кредитні операції”	Примітка
Закон України [14]	<i>розрахункові операції</i> – приймання від покупця готівкових коштів, платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо за місцем реалізації товарів (послуг), видача готівкових коштів за повернутий покупцем товар (ненадану послугу), а у разі застосування банківської платіжної картки оформлення відповідного розрахункового документа щодо оплати в безготівковій формі товару (послуги) банком покупця або, у разі повернення товару (відмови від послуги), оформлення розрахунково-кредитних документів щодо перерахування коштів у банк покупця.	відображає матеріальну сутність розрахунково-кредитних операцій
К.С. Сурніна [47]	Всі види розрахунково-кредитних операцій, які здійснюють бюджетні установи в процесі виконання бюджету з різними організаціями, від яких отримують послуги (в т.ч. комунальні), продукти харчування, медикаменти, основні засоби та інші матеріальні цінності, що необхідні для функціонування установи	визначає розрахунково-кредитні операції бюджетних установ
К.О. Музиченко [29]	Взаємовідносини між підприємствами, організаціями і установами, а також між ними і населенням, що зумовлені дією ринку, мають характер грошових розрахунків.	представлене через сукупність відносин між економічними суб'єктами

Додаток Б

Підходи до визначення суті дебіторської заборгованості

Автор	Визначення поняття “дебіторська заборгованість”
П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”	суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
В. М. Белозерцев	грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив
С. Ф. Голов	фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов’язанням сплати іншої сторони
О. П. Крайник, З. В. Клепікова	форма відстрочки платежу – відкритий кредит (неформальна або формальна угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них. Такий кредит вважається безкоштовним та без чіткого визначення строку
О. Г. Лищенко	фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства
Т. В. Момот	безвідсоткова позика контрагентам
Г. Г. Кірейцев	складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг
Д. Стоун, К. Хітчинг	сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними

Додаток В

Підходи до визначення сутності кредиторської заборгованості

Автор	Визначення поняття “кредиторська заборгованість”
І. А. Бланк	поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед господарськими партнерами з комерційних операцій; з розрахунків, нарахованих до оплати тощо [6]
А. Б. Борисов	грошові кошти, які тимчасово підпорядковані підприємству, фірмі, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі, у яких вони позичені і яким вони не виплачені [7]
Ф. Ф. Бутинець, Л. Л. Горецька	форма розрахунку за товари і послуги, які придбаються у ході операцій компанії, що періодично повторюються і використовуються у виробництві (в якості сировини) чи для перепродажу (інакше її називають рахунками до сплати чи торговими рахунками до сплати) [8, с. 387].
С. Ф. Голов, В. М. Костюченко	рахунки до оплати (Accounts Payable) – це суми, які нараховуються постачальникам за купівлю у них товарів або послуг в кредит [9, с. 320]
Г. О. Партин, А. Г. Загородній	заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк [10, с. 112]
Н. М. Ткаченко	тимчасово залучені суб'єктом у власне користування грошові кошти, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі [11, с. 683]
Н. В. Чабанова, Ю. А. Василенко	як правова категорія, це особлива частина майна організації, що є предметом обов'язкових правовідносин між організацією і її кредиторами. Організація володіє і користується кредиторською заборгованістю, але вона зобов'язана повернути чи виплатити дану частину майна кредиторам, що мають права вимоги на неї. Дана частина майна – це борги організації, чуже майно, чужі кошти, що знаходяться у володінні організації-боржника [12, с. 413]
Д. І. Черкав	виникає (або погашається) при здійсненні організацією будь-яких операцій, пов'язаних з рухом грошових засобів, матеріальних ресурсів або прийняттям на себе відповідних зобов'язань
Ю. С. Цал-Цалко	тимчасове залучення активів у господарську діяльність підприємства за рахунок тимчасово безоплатного одержання майна інших суб'єктів господарювання

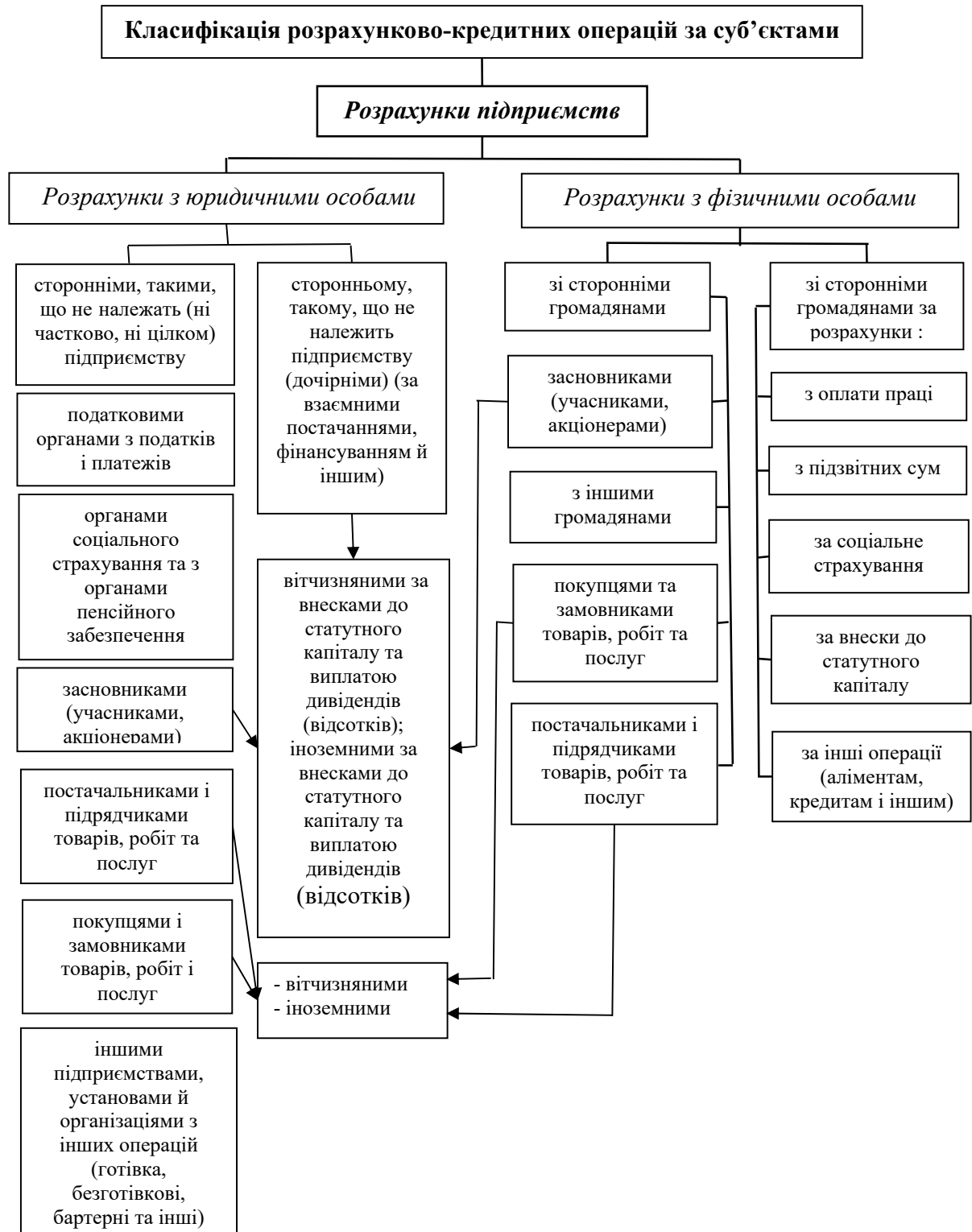

Рис. Класифікація розрахунково-кредитних операцій за суб'єктами.

Таблиця

Нормативно-правове забезпечення обліку і аудиту розрахунково-кредитних операцій підприємства

<i>Рівні</i>	<i>Нормативні та законодавчі акти</i>
1	2
I	Конституція України Господарський кодекс України Податковий кодекс України Цивільний кодекс України Закон “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” Закон України “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність” Закон України “Про застосування реєстраторів розрахунково-касових операцій у торгівлі, громадському харчуванні та послуг”, Закон України “Про банки і банківську діяльність”
II	Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 “Дебіторська заборгованість” Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 11 “Зобов’язання” Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні
III	Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку Постанова НБУ “Про встановлення граничної суми готівкового розрахунку”; Методичні рекомендації по застосування реєстрів бухгалтерського обліку суб’єктами малого підприємництва Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування реєстраторів розрахункових операцій та книг обліку розрахункових операцій Положення про інвентаризацію активів та зобов’язань
IV	Наказ про облікову політику. Наказ про проведення інвентаризації; Посадові інструкції бухгалтера.

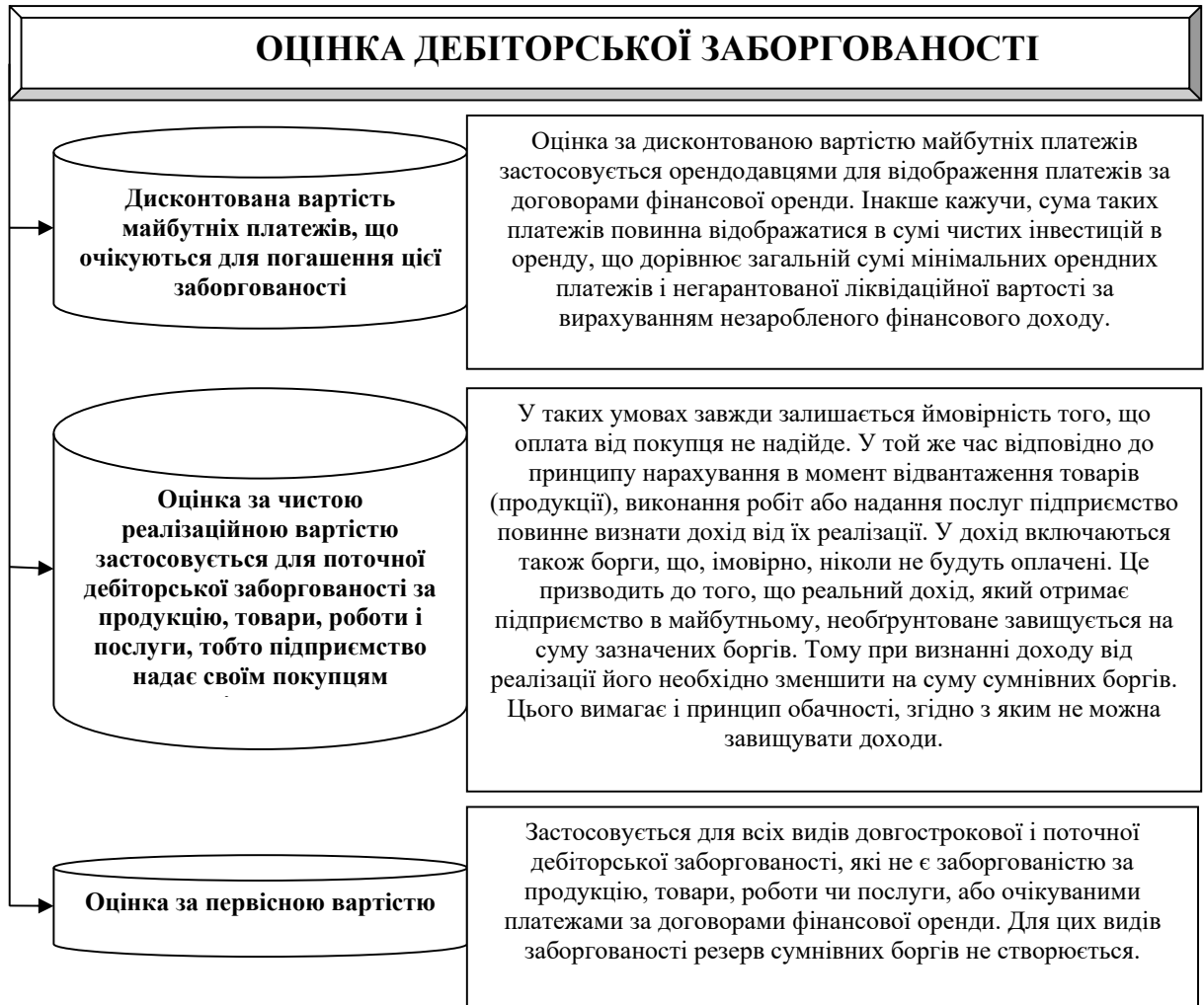

Рис. Оцінка дебіторської заборгованості підприємства.

Додаток Ж

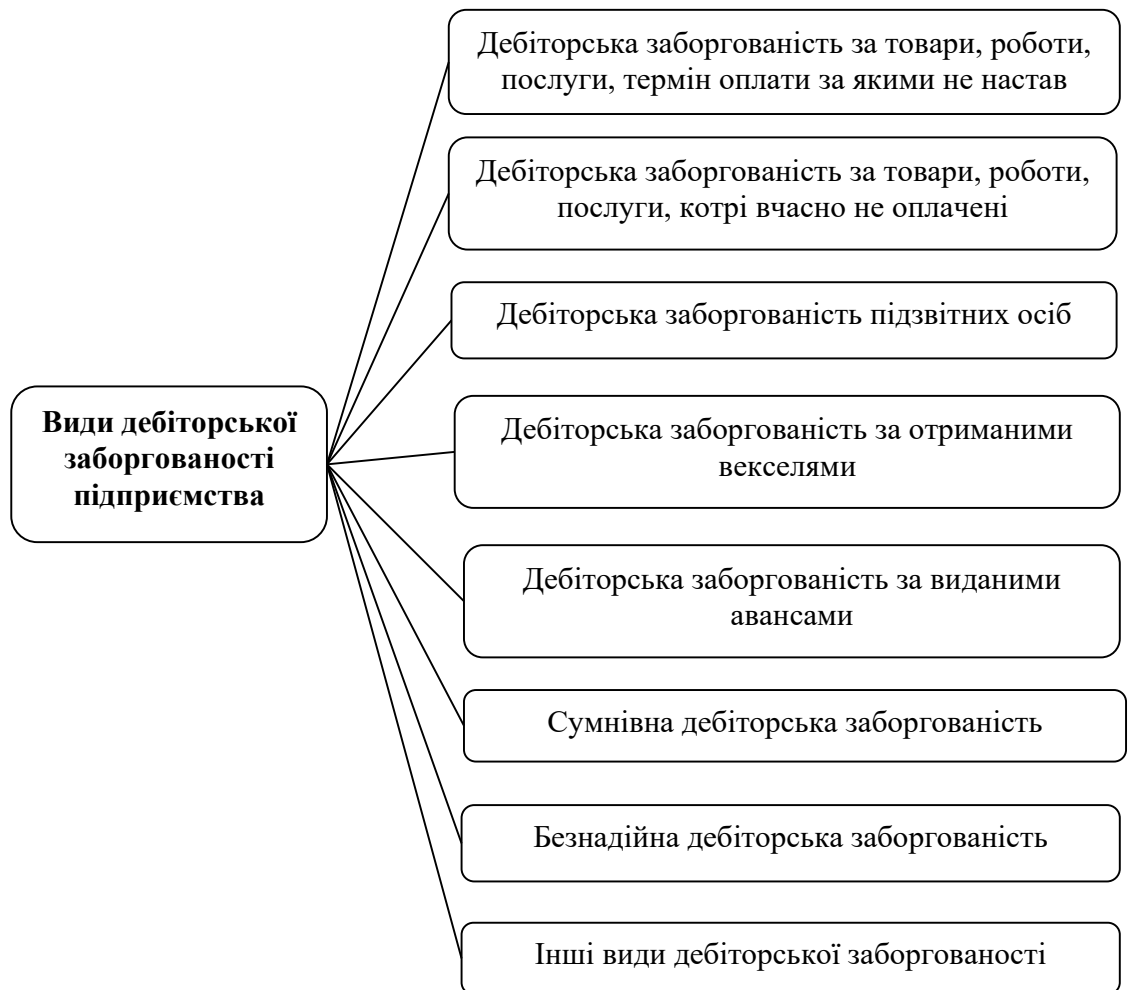

Рис. Види дебіторської заборгованості підприємства

Додаток 3

Відображення різних видів дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку

<i>№ n/n</i>	<i>Шифр</i>	<i>Дебетовий оборот</i>	<i>Кредитовий оборот</i>
1	18	збільшення довгострокової дебіторської заборгованості та одержання інших необоротних активів	погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості та вибуття інших необоротних активів.
2	36	продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг, яка включає податок на додану вартість та інші податки	сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків.
3	371	нарахування сум виданого авансу	зарахування авансу
4	372	суми, видані підзвітній особі	списання затверджених сум на відповідні рахунки також повернені невикористані суми
5	373	суми нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню.	сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу
6	374	нарахування сум претензій, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенею, неустойками	погашення сум претензій, штрафів, пені, неустойок або їх списання
7	375	нарахування сум збитків у випадку, коли її можна віднести на винну особу	погашення сум збитків винною особою
8	376	нарахування сум виданої позики членам кредитної спілки	списання чи зарахування одержаних сум виданої позики членам кредитної спілки
9	377	виникнення іншої дебіторської заборгованості	погашення чи списання іншої дебіторської заборгованості
10	38	списання сум сумнівної дебіторської заборгованості	створення резерву сумнівних боргів

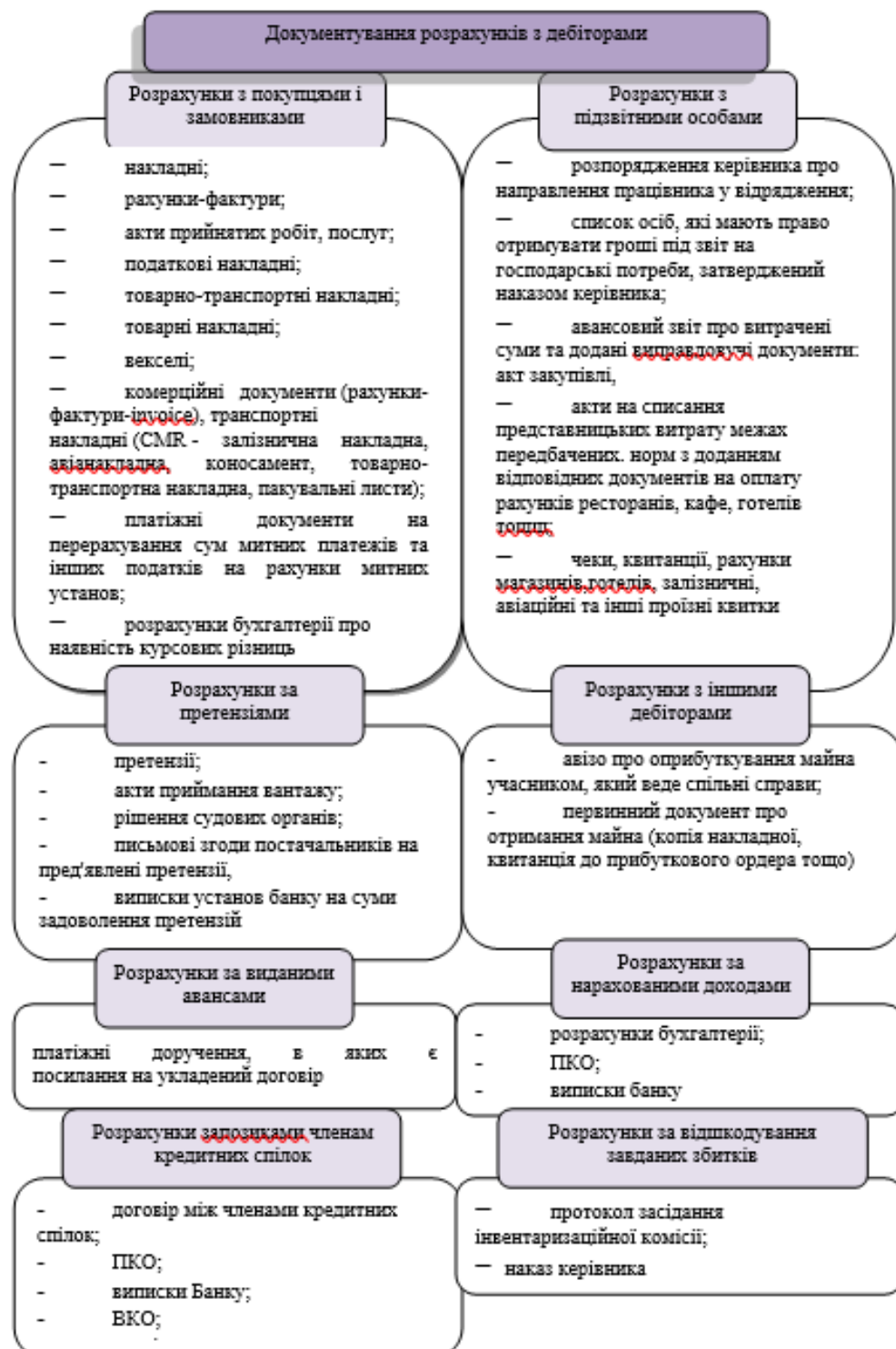
Додаток К

Перелік облікових номенклатур первинного обліку дебіторської заборгованості

Характеристика даних, необхідних для обліку	Призначення даних	Вимірники		Носії інформації
		натуральні	вартісні	
1	2	3	4	5
Поточна дебіторська заборгованість				
Сума поточної дебіторської заборгованості на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	Облік інформації за розрахунками з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію (товари, роботи, послуги)	-	грн, інша валюта у пере-рахунку на гривню	Договір, рахунок-фактура, вексель, видаткова накладна, податкова накладна, товарно-транспортна накладна, акти виконаних робіт, довіреність
Розмір резерву сумнівних боргів на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів»	Ведення аналітичного обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	-	грн	Наказ про облікову політику підприємства, де визначають: • метод розрахунку величини резерву сумнівних боргів • терміни проведення інвентаризації строків оплати дебіторської заборгованості з метою встановлення безнадійної та сумнівної заборгованості
Сума поточної дебіторської заборгованості на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» за видами	Облік розрахунків: • за виданими авансами	-	грн	Договір, рахунок-фактура, платіжні доручення тощо
	• з підзвітними особами	-	грн	• Заява працівника з проханням дозволити відрядження • Розпорядчий документ керівника (наказ) про направлення у відрядження • Видатковий касовий ордер • Звіт про використання коштів, наданих на відрядження, та додаток до звіту – розрахункові документи, що підтверджують витрати на відрядження • Прибутковий касовий ордер
	• за нарахованими доходами	-	грн	Прибуткові та видаткові касові ордери, виписки банку
	• за відшкодуванням завданих збитків	шт.	грн	Накази керівника на проведення інвентаризації та утримання з винного працівника, акт інвентаризаційної комісії, прибуткові касові ордери, виписки банку
	• за претензіями.	шт.	грн	Акти приймання вантажів, рішення арбітражних органів, письмові

	Документальне оформлення за претензіями, що пов'язані з нестачею товарів під час постачання; виявлених розбіжностей у цінах, тарифах, помилок у розрахунках			погодження постачальників на задоволення претензій, виписки банку на суми, що надійшли в порядку задоволення претензій, коригуюча податкова накладна
	• за позиками членам кредитних спілок	-	грн	Договір між членами кредитних спілок, прибуткові та видаткові касові ордери, виписки банку, платіжні доручення
Вартість заборгованості з підприємствами по операціях, пов'язаних із здійсненням спільної діяльності тощо	• з іншими дебіторами	-	грн	Документ, що підтверджує одержання учасником майна (накладна, квитанція до прибуткового касового ордеру). Виконавчі документи судових органів при розрахунках з персоналом по наданим їм безпроцентним позикам
Строк погашення дебіторської заборгованості	Розрахунки з іншими дебіторами	дні	-	Розпорядчий документ керівника підприємства (структурного підрозділу) про строки кредитування: •наказ; •розпорядження; •службова записка; Договір, акти виконаних робіт
Довгострокова дебіторська заборгованість				
Первісна вартість активу	Облік заборгованості за майно, що передано у фінансову оренду	-	грн	Договір оренди, акт приймання-передачі, розрахунок бухгалтерії розміру амортизації (при передачі основних засобів)
Довгострокові векселі одержані	Облік векселів, отриманих як забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості	-	грн	Прості та переказні векселі (боргові розписки), які зберігаються у касі підприємства або передаються на зберігання банку

Додаток Л

4

Рис. Первинний облік розрахунків з дебіторами

Додаток М

Типові кореспонденції рахунків з обліку дебіторської заборгованості

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Нараховано заборгованість покупцям за відвантажену їм готову продукцію, виконані роботи або надані послуги за цінами реалізації	36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”	70 “Дохід від реалізації”
2	Відображено надходження грошей від покупців та замовників за реалізовані товари, роботи та послуги	30 “Готівка” 311 “Поточні рахунки в національній валюті”	36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”
3	Отримано від покупців векселі в рахунок оплати за реалізовані товари, роботи і послуги	182, 34	36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”
4	Відображено проведення взаємозаліку між покупцем і продавцем	63 “Розрахунки постачальниками та підрядниками”	36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”
5	Видані грошові кошти із каси під звіт	372 “Розрахунки з підзвітними особами”	30 “Готівка”
6	Придбані товарно-матеріальні цінності за рахунок підзвітних сум	Відповідний рахунок запасів (20, 21, 22, 28)	372 “Розрахунки з підзвітними особами”
7	Списані витрати на відрядження	Відповідні рахунки витрат (91, 92, 93, 94)	372 “Розрахунки з підзвітними особами”
8	Виплачено постачальнику аванс за товар	371 “Розрахунки за виданими авансами”	30 “Готівка” 311 “Поточні рахунки в національній валюті”

Додаток Н

Дебіторська заборгованість підприємства в балансі і на рахунках бухгалтерського обліку

<i>Актив</i>	<i>Код рядка</i>	<i>Сальдо рахунків</i>	<i>Пояснення до показника</i>
Векселі одержані	1120	Дт 34	Заборгованість покупців, замовників за реалізовані товари, роботи, послуги, інші активи, яка забезпечена векселем. У разі формування за цією заборгованістю резерву сумнівних боргів (РСБ) відображається чиста сума заборгованості (сальдо Дт 34 - сальдо Кт 38 у частині, що припадає на цю заборгованість)
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, яка виникла в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	Дт 371, 63	Згідно з Інструкцією N 291 сальдо деяких рахунків обліку може бути як кредитовим, так і дебетовим, це стосується рахунків: 63, 64, 65, 68 (за винятком субрахунків 681, 684). Сальдо за цими рахунками в балансі відображається розгорнено тобто дебетове сальдо - в активі балансу, кредитове - у пасиві Сума авансу, перерахована іншим підприємствам (за винятком авансових платежів для фінансування капітального будівництва, яка відображається в рядку 020 «Незавершене будівництво»)
з бюджетом	1135	Дт 641, 642	Дебіторська заборгованість фінансових і податкових органів (наприклад, підтверджена сума ПДВ до відшкодування на розрахунковий рахунок), переплата за податками, зборами та іншими платежами до бюджету
У тому числі з податку на прибуток	1136	Дт 641	Дебіторська заборгованість по авансових платежах податку на прибуток
з нарахованих доходів	1140	Дт 373	Сума нарахованих дивідендів, процентів, роялті тощо виплат, які підлягають отриманню
із внутрішніх розрахунків	1145	Дт 377, 682, 683	Заборгованість відокремлених підрозділів, асоційованих і дочірніх підприємств. Тут же відображаються розрахунки за операціями спільної діяльності, розрахунки з працівниками (крім розрахунків з оплати праці) тощо
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	Дт 372, 374, 375, 376, 377, 65, 66, 68	Інша поточна дебіторська заборгованість: за розрахунками з підзвітними особами, за претензіями, з відшкодування збитку і т. д, а також довгострокова дебіторська заборгованість (або її частина), яка підлягає погашенню протягом 12 місяців з дати балансу. У разі формування за цією заборгованістю РСБ у рядку наводиться чиста вартість заборгованості (сальдо Дт 37, 63, 65, 66, 68 - сальдо Кт 38 у частині, що припадає на цю заборгованість)
Витрати майбутніх періодів	1170	Дт 39	Витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса, оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Додаток П

Використання форм первинного обліку зобов'язань

Вид операції	Вид зобов'язань	Форма первинного обліку
1	2	3
Виникнення заборгованості	Кредити банків та інші фінансові зобов'язання;	Договір-позики; Виписка банку;
	Векселі видані;	Накладна; Рахунок-фактура; Прибутковий ордер (тф М-4); "Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів" (тф. ОЗ-1);.
	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги.	Накладна; Товарно-транспортна накладна (тф 1-ТН); Рахунок-фактура; Прибутковий ордер (тф М-4); Акт про приймання матеріалів (тф М-7); "Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів" (тф. ОЗ-1); Акт здачі-прийняття робіт (послуг).
	Відстрочені податкові зобов'язання;	Бухгалтерська довідка; Розрахунок податку на прибуток.
	Зобов'язання з одержаних авансів;	Договір постачання; Виписка банку.
	Зобов'язання за розрахунками	Розрахунково платіжна відомість; Звіт про витрачання коштів; Розрахунок єдиного соціального внеску; Бухгалтерська довідка.
Погашення заборгованості	Кредити банків та інші фінансові зобов'язання;	Платіжне доручення; Виписка банку.
	Векселі видані;	Платіжне доручення; Платіжна вимога; Виписка банку.
	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги.	Платіжне доручення; Платіжна вимога-доручення; Видатковий касовий ордер (тф КО-2).
	Відстрочені податкові зобов'язання;	Платіжне доручення.
	Зобов'язання з одержаних авансів;	Накладна; Накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (тф М-11); Товарно-транспортна накладна (тф 1-ТН); Рахунок-фактура; "Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів" (тф. ОЗ-1); Акт здачі-прийняття робіт (послуг).
	Зобов'язання за розрахунками	Платіжне доручення; Відомість на виплату грошей; Видатковий касовий ордер (тф КО-2).

Додаток Р

Зобов'язання в балансі і на рахунках бухгалтерського обліку

<i>Відображення зобов'язань підприємства на звітну дату (П(С)БО 2 "Загальні вимоги до фінансової звітності")</i>	<i>Рядок</i>	<i>Сальдо рахунків (субрахунків) бухгалтерського обліку, які відповідають статті балансу (Інструкція № 291)</i>
<i>Розділ і найменування статті</i>		<i>Найменування класів рахунків (субрахунків)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Розділ II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення		Клас 5. "Довгострокові зобов'язання" та Клас 4 "Власний капітал та забезпечення зобов'язань"
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	54 "Відстрочені податкові зобов'язання"
Довгострокові кредити банків	1510	50 "Довгострокові позики" (501 - 506), 51 "Довгострокові векселі видані" (511 - 512), 52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями" (521 - 523), 53 "Довгострокові зобов'язання з оренди" (531 - 532)
Інші довгострокові зобов'язання	1515	55 "Інші довгострокові зобов'язання"
Довгострокові забезпечення	1520	47 "Забезпечення майбутніх витрат і платежів" (478),
Цільове фінансування	1525	48 "Цільове фінансування і цільові надходження"
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	Рядок	Клас 6. "Поточні зобов'язання" та Клас 4 "Власний капітал та забезпечення зобов'язань"
Короткострокові кредити банків	1600	60 "Короткострокові позики" (601 - 606)
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями" (611-612)
товари, роботи, послуги	1615	63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками" (631 - 632)
розрахунками з бюджетом	1620	641 "Розрахунки за податками", 642 "Розрахунки за обов'язковими платежами"
у тому числі з податку на прибуток	1621	641 "Розрахунки за податками"
розрахунками зі страхування	1625	65 "Розрахунки за страхуванням" (651-655)
розрахунками з оплати праці	1630	66 "Розрахунки з оплати праці" (661-662)
Поточні забезпечення	1660	47 "Забезпечення майбутніх витрат і платежів" (471-474)
Доходи майбутніх періодів	1665	69 "Доходи майбутніх періодів"
Інші поточні зобов'язання	1690	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками", 685 "Розрахунки з іншими кредиторами"
Додаткові статті фінансової звітності	Рядок	Клас 6. "Поточні зобов'язання"
Векселі видані	1605	62 "Короткострокові векселі видані" (621- 622)
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	681 "Розрахунки за авансами одержаними"
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	67 "Розрахунки з учасниками" (671-672)
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645	682 "Внутрішні розрахунки", 683 "Внутрішньогосподарські розрахунки"

Додаток С

**Типові кореспонденції рахунків з обліку кредиторської
заборгованості**

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Накладні, акти та інші прибуткові документи на надходження ТМЦ.	20, 22, 25	63 “Розрахунки з постачальниками і підрядниками”
2	Нараховується податковий кредит у зв’язку з оприбуткуванням від платників ПДВ матеріальних і нематеріальних надходжень, прийняттям виконаних робіт, наданих послуг	641 “Розрахунки за податками”	63 “Розрахунки з постачальниками і підрядниками”
3	Рахунки та акти підрядників, виконавців, прийняті до сплати за виконані на замовлення підприємства роботи і надані послуги.	91, 92, 93, 94	63 “Розрахунки з постачальниками і підрядниками”
4	Погашення безготівковими коштами заборгованість перед постачальниками та підрядниками за поставлені ТМЦ, виконані і прийняті роботи, надані і спожиті підприємством послуги	63 “Розрахунки з постачальниками і підрядниками”	311 “Поточні рахунки в національній валюті”
5	Взаємне зарахування заборгованості між підприємством і покупцем після виконання бартерного контракту	63 “Розрахунки з постачальниками і підрядниками”	36 “Розрахунки з покупцями та замовниками
6	Нарахування заробітної плати за рахунок витрат на збут	93 “Витрати на збут”	661 “Розрахунки з оплати праці”
7	Виплата заробітної плати готівкою з каси підприємства	661 “Розрахунки з оплати праці”	301 “Готівка”
8	Виплата заробітної плати у безготівковій формі на карткові рахунки працівників	661 “Розрахунки з оплати праці”	311 “Поточні рахунки в національній валюті”
9	Утримання податку з доходів фізичних осіб	661 “Розрахунки з оплати праці”	641 “Розрахунки за податками”

Додаток Т

**Джерела інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість
для отримання аудиторських свідчень**

<i>Напрями аудиту</i>	<i>Складові етапи аудиту</i>	<i>Джерела інформації для отримання аудиторських свідчень</i>
Дебіторська заборгованість	Аудит розрахунків з покупцями та замовниками	Накладні, рахунки-фактури, рахунки, акт прийнятих робіт, послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні
	Аудит розрахунків з підзвітними особами	накази і розпорядження по підприємству, авансові звіти з прикладеними до них виправдувальними документами про використання підзвітних сум, звіти касира з прикладеними прибутковими і видатковими касовими документами, Головна книга, баланс підприємства, дані аналітичного і синтетичного обліку з рахунка 372 "Розрахунки з підзвітними особами". Аудитор перевіряє, чи підзвітна особа протягом трьох днів після повернення з відрядження або після виконання доручення подала авансовий звіт про використання підзвітних сум; чи до авансового звіту додані: посвідчення на відрядження, оформлене в установленому порядку, залізничний та інші квитки, копії товарних чеків, приймальні акти або розписки осіб, що прийняли від підзвітної особи придбані цінності тощо.
	Аудит розрахунків за претензіями	дані аналітичного обліку з рахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків», який повинен вестися в розрізі винних матеріально відповідальних осіб, первинних документів, на підставі яких в обліку відображені операції по дебету і кредиту рахунку (документи про результати інвентаризації матеріальних цінностей, рішення суду, документи про погашення цієї заборгованості, службове листування з правоохоронними органами).
Кредиторська заборгованість	Аудит розрахунків з постачальниками та підрядниками	договори купівлі продажу, накладні, рахунки - фактури, рахунки, акти приймання робіт, послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні; зовнішньоекономічні договори купівлі продажу, вантажні, митні декларації, приймальні акти, акти експертизи торговельно-промислової палати, комерційні документи (рахунки фактури, що підтверджують митні вартість товару); транспортні накладні (CMR, залізничні накладні, авіа накладні, коносаменти, товарно-транспортні накладні, пакувальні листи); довідки бухгалтерії про наявність курсових різниць при перерахуванні заборгованості тощо
	Аудит розрахунків за податками та платежами	довідки і розрахунки, декларації за окремими видами платежів; виписки банків і додані до них документи про перерахування належних сум у бюджет; бухгалтерські записи на рахунку 64 "Розрахунки за податками і платежами", реєстри синтетичного і аналітичного обліку, баланс та інші види фінансової звітності.
	Аудит розрахунків з оплати праці	накази по підприємству про прийняття на роботу (про звільнення), листи з обліку кадрів, особові картки працівників, табелі обліку використання робочого часу, складська документація щодо оприбуткування продукції, акти приймання виконаних робіт, маршрутні листи, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, видаткові касові ордери, відрядні довідки, розрахунки бухгалтерії, відомості (книги) обліку депонованої заробітної плати, реєстри обліку.
	Аудит розрахунків з учасниками	статут, установчий договір, накладні, видаткові касові ордери, прибуткові касові ордери, довідки та розрахунки бухгалтерії та інші первинні документи.

Додаток У**Програма аудиту розрахунково-кредитних операцій підприємства**

<i>Зміст аудиторської процедури</i>
1) контроль наявності, якості оформлення та реєстрації укладених договорів;
2) звірення залишків по розрахунках за даними Головної книги, синтетичного й аналітичного обліку;
3) перевірка правильності створення і використання резерву сумнівних боргів;
4) контроль повноти й реальності відображення господарських операцій з безготівковими розрахунками у первинних документах;
5) контроль правильності розрахунків у первинних документах (і за кількістю, і за вартістю);
6) контроль відповідності й своєчасності облікової реєстрації (аналітичний, синтетичний, зведений синтетичний облік);
7) перевірка розрахунків за товарообмінними операціями і розрахунків з постачальниками та підрядниками;
8) перевірка безнадійної дебіторської заборгованості;
9) перевірка відповідності інформації про коротко- і довгострокові позики, векселів виданих, довгострокових зобов'язань за облігаціями та з оренди, інформації про відстрочені податкові та інші довгострокові зобов'язання в регістрах аналітичного, синтетичного обліку і фінансовій звітності;
10) перевірка розрахунків за претензіями та з відшкодування заподіяних збитків;
11) перевірка правильності і достовірності інформації про розрахунки з учасниками та розрахунки за іншими операціями в регістрах аналітичного і синтетичного обліку та показниках фінансової звітності;
12) перевірка правильності й достовірності визначення бази для розрахунків за податками та обов'язковими внесками і платежами, розрахунків за податками, обов'язковими платежами, розрахунків за страхуванням, податкових зобов'язань та податкового кредиту, відповідності їх аналітичного і синтетичного обліку та показникам фінансової звітності;
13) перевірка розрахунків із зовнішньоекономічної діяльності;
15) перевірка правильності та своєчасності проведення інвентаризацій довго- і короткострокових зобов'язань і відображення їх результатів у бухгалтерському обліку;
16) перевірка претензійної роботи й роботи внутрішнього аудитора;